

MRF 2023.269

Østre Landsrets dom af 10. oktober 2023, 22. afd., sag BS-46526/2021-OLR
(Karen Hald, Malou Kragh Halling og Lasse Bødker Grymer (kst.))

A1 og A2 (begge v/adv. Stig Nielsen) mod B og Vestsjællands Familielandbrug (begge v/adv. Karen Kastholm Romundstad (prøve))

Foreningen Vestsjællands Familielandbrug var erstatningsansvarlig over for nabo for fældning af levende hegn, da foreningen burde have indset, at træerne kunne være placeret på naboejendommens grund. Naboen tilkendt 175.000 kr. i erstatning for udgifter til delvis nyplantning og pleje samt 25.000 kr. for den værdiforringelse, som udsigtsulemperne ved den uberettigede fældning påførte naboejendommen i en længere periode.

Sagen angik, om et ca. 100 meter gammelt hegn af træer og buske mellem A's ejendom og Vestsjællands Familielandbrugs (VF) ejendom stod i skel, og i givet fald om VF og/eller B, der som formand for foreningen også var sagsøgt, skulle betale erstatning for fældning af hegnet. Fældningen af træerne blev foretaget, fordi VF ønskede at omlægge et gammelt dræn, da VF oplevede problemer med afvanding på den tilstødende mark. VF kunne desuden konstatere, at rødderne fra hegnet var vokset ind i det gamle dræn, som løb parallelt med hegnet. A nedlagde principal påstand om, at VF og B in solidum, subsidiært hver for sig, skulle betale 891.856 kr., svarende til udgifterne til at genplante træerne og reetablere forholdene. VF og B påstod frifindelse, subsidiært betaling af 100.000 kr. og mere subsidiært et mindre beløb. Der blev under sagen gennemført syn og skøn med henblik på at afklare, hvilken værdi træerne havde for ejendommen, og hvilke muligheder der var for at reetablere forholdene, som de så ud inden fældningen af træerne. A gjorde for byretten bl.a. gældende, at de sagsøgte uberettiget havde fældet træerne på deres ejendom, og at dette var sket i fællesskab mellem de sagsøgte, idet B dels havde fået træerne fældet i sin egen skab af formand for VF, hvorfor VF hæftede for formanden B's dispositioner, og at B ved sin handling havde pådraget sig et personligt ansvar med den virkning, at B og VF var solidarisk erstatningsansvarlige. A gjorde videre gældende, at de ud over krav på erstatning for udgifter til genplantning/reetablering havde krav på erstatning for tabt hærighedsværdi, da nogle af træerne var over 100 år gamle. Hærighedsværdien kunne derfor ikke genskabes inden for en overskuelig fremtidig, og der ville i en årrække fremover være indblik til A's ejendom. Dertil kom, at fældningen betød, at A havde udsigt til erhvervsbyggeri, som var skæmmende i forhold til den tidligere udsigt,

hvilket påvirkede ejendommens værdi negativt. B gjorde gældende, at B ikke var rette sagsøgte, da B blot havde optrådt efter bemyndigelse fra VF, hvorfor B ikke på egne vegne havde foretaget fældningen af træerne. B og VF gjorde i fællesskab bl.a. gældende, at A ikke havde løftet bevisbyrden for, at erstatningsbetingelserne var opfyldt. Til støtte for de subsidiære og mere subsidiære påstande gjorde B og VF endvidere gældende, at den af skønsmanden beskrevne løsning med at lade reetableringen ske ved vækst fra eksisterende støds kud (billigere løsning) i stedet for at gennemføre en genplantning af nye træer (dyrere løsning) ud fra et genanvendelsesprincip var den mest hensigtsmæssige løsning, hvilket der skulle tages højde for ved en eventuel erstatningsfastsættelse. VF og B bestred videre, at A kunne kræve erstatning, som både dækkede udgifter til genplantning af træer og værditab på ejendommen, da dette ville give A en dobbeltdækning. På baggrund af en landinspektørerklæring fra en skelforretning og skønsrapporten lagde byretten til grund, at kun fire af de fældede træer stod på VF's grund, at tre af træerne stod i skel, og at resten af træerne og buskene stod på A's ejendom. Uanset at medlemmerne af bestyrelsen i VF var overbeviste om, at træerne stod på VF's grund, burde bestyrelsen ved en besigtigelse af hegnet have indset, at det var en mulighed for, at de fældede træer stod på A's grund, og at fældningen kunne få betydelige konsekvenser for A. Ved ikke at have sikret sig, at deres formodning om skellets og træernes placering var korrekt, inden VF iværksatte fældningen af træerne, fandtes VF at have handlet ansvarspådragende. På baggrund af bevisførelsen fandtes der ikke grundlag for, at B som formand for bestyrelsen af VF var selvstændigt erstatningsansvarlig for træfældningen. Byretten lagde med henvisning til skønsmandens udtalelser til grund, at den bedste og hurtigste

måde at reetablere forholdene på var at bygge på den eksisterende opvækst fra de tilbageværende stød, da de gamle stød havde en selvstændig og stor værdi for biodiversiteten, ligesom en genanvendelse af skud fra de gamle stød ville bevare hegnets gavnlige effekt på mikroklimaet, vandbalancen og naturværdierne. Som følge af det af skønsmanden anførte om en kombinationsløsning, der tog udgangspunkt i skuddene fra de nuværende stød og med genplantning af enkelte træer og buske samt plejeforanstaltninger af hegnet, fandt byretten, at VF skulle betale 175.000 kr. til A i erstatning. Den af sagsøgerne krævede løsning med plantning af nye store træer til ca. 900.000 kr. fandtes på baggrund af forholdene på stedet og det af skønsmanden anførte ikke at være

en hensigtsmæssig løsning for biodiversiteten eller for reetableringen af hegnet. Derudover fandt byretten, at VF skulle betale et skønsmæssigt fastsat beløb på 25.000 kr. som kompensation for den værdiforringelse, som ulemperne ved de fældede træer havde påført A's ejendom, og som først om nogle år ville være genoprettet. A ankede dommen til landsretten, hvor der blev gennemført supplerende syn og skøn. Landsretten stadfæstede dommen med henvisning til de af byretten anførte grunde, idet landsretten bemærkede, at værdiforringelsen først vil være genoprettet om nogle år, og at A i en periode vil have udsyn til det nærliggende slagteri, hvorefter landsretten tilsluttede sig den skønsmæssigt fastsatte erstatning på 25.000 kr. for disse ulemper.

Kommentar: *Sagen vedrører ejeren VF's foranstaltninger ved skel til naboejendom, uden at fældningen kunne sidestilles med strafbar selvtægt som i **MRF 2022.32 Ø**, hvor der tillige blev taget stilling til principperne for udmåling af erstatning til genbeplantning af ulovligt fældede træer, som afviger en del fra den foreliggende sag. Denne forskel i erstatningsudmåling for genbeplantning er efter dommen ikke begrundet med, at der i denne sag alene var tale om uagtsom fældning af træer på naboejendommen, men er efter dommen begrundet med, hvilken genetablering der for både biodiversiteten og hegnet måtte anses for mest hensigtsmæssig.*

RETTEEN I HOLBÆK DOM

afsagt den 22. november 2021

Sag BS-50982/2018-HBK

A1
og
A2
(begge ved advokat Stig Nielsen)

mod

Vestsjællands Familiebrug
og
B
(begge ved advokat Morten Mark Østergaard)

Denne afgørelse er truffet af kst. dommer Lise Krüger Andersen.

Sagens baggrund og parternes påstande

Retten har modtaget sagen den 21. december 2018.

Sagen drejer sig om, hvorvidt et hegn af buske og træer mellem sagsøgerne og Vestsjællands Familiebrug stod i skel og i givet fald, om de sagsøgte skal betale erstatning for fældning af hegnet.

Sagsøgerne har fremsat følgende påstand: Vestsjællands Familiebrug og B skal in solidum subsidiært hver for sig betale sagsøgerne 891.856 kr., hvoraf 125.000 kr. forrentes fra sagens anlæg, 616.856 kr. forrentes fra den 4. august 2020 og 150.000 forrentes fra 15. januar 2021.

De sagsøgte har fremsat påstand om frifindelse, subsidiært betaling af et beløb stort 100.000 kr. med tillæg af renter fastsat efter rettens skøn, mere subsidiært betaling af et mindre efter rettens skøn fastsat beløb.

Sagsøgte 1's selvstændige påstand om hævd er frafaldet.

Dommen indeholder ikke en fuldstændig sagsfremstilling, jf. retsplejelovens § 218 a.

Oplysningerne i sagen

Sagsøgerne og Nygaard, der ejes af Vestsjællands Familiebrug, er naboer og har marker, der støder op til hinanden. Mellem de to marker stod over en strækning på ca. 100 meter et gammelt hegn af høje og fyldige træer og buske.

Af Vestsjællands Familiebrugs vedtægter fremgår bl.a.:

”Paragraf 1

Foreningens opgave er at virke til fremme af de mindre landbrug ved faglig, social og folkelig oplysning gennem møder, kursus, forsøg, demonstrationer, konkurrencer, udstillinger mv.

Paragraf 2

Foreningen er tilmeldt Familielandbrugets sammenslutninger i amt, landsdel og hovedforening: De samvirkende danske familielandbrug og er underlagt disses regler og love.

...

Paragraf 6

Bestyrelsen består af formanden og 1 repræsentant fra hver kommune. ...
Alle forhandlinger indføres i forhandlingsprotokollen, der underskrives.
Formand og næstformand tegner foreningen udadtil.”

Den 4. september 2018 blev der i Vestsjællands Familiebrug afholdt bestyrelsesmøde. Det fremgår af mødereferatet at:

”Træerne v/de 5 ha vokser ind i drænene, som skal skiftes! Der kan ikke spules ”hul” mere. Det gamle læhegn skal fældes og fjernes. B og K arbejder videre med dette.”

Vestsjællands Familiebrug foranledigede den 19. september 2018 en fældning af dette hegn.

Den 3. maj 2019 gav Kalundborg Kommune afslag på Vestsjællands Familiebrugs ansøgning af 21. december 2018 om omlægning af dræn bl.a. under henvisning til, at rødderne fra hegnet skønnes at søge i drænet, idet planen var at placere drænet 1,5 meter fra hegnet.

Den 2. december 2019 blev der afholdt skelforretning. Af erklæring af 3. december 2019 fremgår:

"...

Ad 7)

Ved opmåling er der fundet skelpæle placeret i pkt.nr. 26 og 31 fra måleblad U1992-05500. Derudover er skelpælen i punkt 91 fra måleblad U2006-01843 genfundet. Placeringen af de genfundne skelpæle fra begge måleblade er verificeret ved at rejse de to måleblade, og der er i overensstemmelse med indmålingen af skelpælene.

Historisk set har skellinjen fra vest ved H-vej mod øst til T-vej været en ret linje. Ved rejsning af målebladene fremgår det, at det stadig er tilfældet. Denne rette linje går gennem træstubbene fra de fældede træer mellem matr.nr., Ubby og matr.nr., Ubby, dog således at stubbene med en overvægt står lidt syd for skellet.

...

Da målene falder midt i det gamle hegn mellem ejendommene, og idet der ikke er fremført forhold eller ses at være forhold på stedet, som flytter skellet som følge af hævde, fastholdes skellets placering."

Der er i sagen fremlagt en række billeder af hegnet; både før og efter fældningen, ligesom der er fremlagt billeder af hegnet, som det ser ud i dag og af drænet på Familiebrugets mark. Der er endvidere fremlagt billeder af historiske kortbilag og måleblade for og luftfotos over de to ejendomme. Der er endeligt fremlagt tilbud om retablering af hegn.

Syn og skøn

Der har i sagen været foretaget syn og skøn.

Af skønsmand Cs besvarelse af 5. maj 2020 (spørgsmål 1-4 og IA-IJ) fremgår bl.a.:

"...

Spørgsmål 1:

Skønsmanden bedes oplyse, hvilke træer og hvilken øvrig beplantning der har stået langs med skellet mellem matr.nr. og matr.nr.

Svar på spørgsmål 1:

Hegnet består af hjemmehørende danske træer og buske, hvoraf mange er flerstammede som følge af stævningsdrift. Det er sandsynligvis gamle selvsåede træer og buske. Alle stammer over 5 cm er talt med.

Der er opgjort i alt 94 stammer. Ved synet 21. april 2020 var alle træer og buske skåret ned til en højde af 0 – 50 cm stød højde (stub). De største dimensioner havde størst stød højde, mens buske og mindre træer var skåret helt ned i jordhøjde. Der var stødskud fra vækståret 2019 fra langt de fleste stød.

Figuren herunder viser art (a – ask, b – birk, e - elm, h – hylde, t – tjørn, æ – rød-el) støddiameter og afstand fra venstre skelpæl (meter) langs hegnet. Det ses i figuren og på luftfotoet, at de største asketræer med en støddiameter på 70-80 cm har været jævnt fordelt langs hegnet (stort A). Disse træer var synlige på luftfotoet fra 1954).

...[Figur]...

Spørgsmål 2:

Skønsmanden bedes oplyse træer for træ/beplantning for beplantning på hvilken side af skellet træet/beplantningen har befundet sig.

Svar på spørgsmål 2:

Ved synet var skellinjen ikke markeret som forudsat. Der forefandt 2 jernskelpæle i hver ende af den 165 m lange skellinje. Disse var sat ned i forbindelse med skelforretning, 3. december 2019. Træer og buske langs skel befandt sig på en linje fra 7.4 til 140 m mod øst fra den vestlige jernskelpæl.

...[Foto]...

Figur 1. Jernskælpæl øst, skuende mod vest og vest skuende mod øst. På rapsmarken til højre (mat ...) ses et brunt område, hvor rapsen ikke er spiret frem i efteråret 2019 pga. oversvømmelse. Det bemærkes at vinteren 2019-20 var ekstremt nedbørsrig.

Der henvises til indmåling af træer foretaget af landinspektør D, Geopartner, som konkluderer i sin Erklæring, at hovedparten af træerne står på matrikel

Ved min gennemgang (ved flugtning til skelpæle med landmålerstokke 29. april) blev syv træer fortrinsvis i den vestlige del skønnet til at være placeret på matrikel ... eller i skel, resten på matrikel ...(se regnearket Bilag_A_KU registrering af træer).

...[Tabel]...

De indmålte træer (målestedet er træets centrum, dvs. første årring) er vist i figuren herunder sammen med skellinjen (gul) +/- en halv meter (sort). De største træer har vokset sig nærmere skel med årene, men ikke indover det. Brun streg er højdekurver med 0.5 m ækvidistance. Matrikel ... er øverst (nord) og matrikel ... syd for skel.

...[Fotos]...

Spørgsmål 3:

Skønsmanden bedes oplyse alder og højde for hver enkelt træ/beplantning.

Svar på spørgsmål 3:

Højden af beplantningen er vurderet pba. offentligt tilgængelige flybårne scanningsdata fra 2014-15: Profil af LiDAR punktsky (SDFE.dk, 2014-15) kvadrat 6164 kmN, 639 kmE set fra syd mellem koordinaterne

X1: (6164987,639058), X2: (6164904, 639229), EPSG 25832

Højder af de gule lodrette streger fra venstre mod højre: 12 m, 10 m, 15.4 m, 15.0 m, 14.0 m, 10.0 m; I alt ca. 15 grupper af løvtræer på række, hvoraf de fleste er flerstammede og/eller med flere individer. Der ses desuden en række buske, under træerne, som er et par meter høje, måske mere for de store individer.

...[Figur]...

Figur 2. Punktsky med høj vegetation (grøn) og overfladepunkter (pink) set fra syd svarende til udsnittet markeret med cyanblå i underste udsnit.

Alder på træer og buske

Stævnedede træer og buske er svære at alderssætte, for de er i princippet evighedsmaskiner. Ved stævning kommer der nye skud fra det gamle stød, som bliver til de nye træer. Disse kan ved udtynding af stødskud blive det nye hovedtræ. Asketræerne kan pga. deres stævningsdrift være flere hundrede år gamle. Der blev foretaget 4 tællinger af årringe på de asketræer, som havde de største diametre på 70-80 cm. Alderen her var 104-112 år svarende til en stævning (fuldstændig tilbageskæring) omkring 1. verdenskrig (1914-18). Askestammer omkring 50 cm blev talt til at være 45-49 år (4 tællinger) svarende til en stævning i starten af 70'erne omkring den 1. oliekrise. Tjørn med diameter over 10 cm og op til 28 cm i roddiameter vurderes til at være mindst ligeså gamle. Nogle af buskene kan være skåret tilbage oftere end træerne.

Spørgsmål 4:

Skønsmanden bedes oplyse træ for træ/beplantning for beplantning, hvad udgiften vil være til at genplante tilsvarende træer og buske på samme placering inkl. udgifterne til at fjerne de tilbageblevne stød og rødder.

Svar på spørgsmål 4:

Træer og buske af denne alder, type og størrelse kan ikke skaffes i planteskoler. Omkostningsestimater (incl. moms) bygger på de største træer og buske, som udbydes i planteskoler. Det kan være umuligt at få sunde asketræer i stor størrelse pga. den dræbende plantsygdom asketoptørre. Det gør fældningen af de gamle asketræer ekstra prekær. På grund af det store antal stammer, er der lavet en aggregeret opgørelse med angivelse af de planter, som udbydes. Enkeltstammer fra flerstammede træer er medtaget som enkelttræer. Rydning af planteplads må foregå med bulldozer pga. de mange sten, som er samlet i hegnet. Det er ikke muligt at opnå det samme æstetiske udtryk med tæt sammenvoksede kroner. Rent praktisk kan det ikke lade sig gøre at plante så mange stammer så tæt som i det oprindelige hegn, og det kan blive svært at opnå et resultat, der ligner det oprindelige hegn. Derfor er antallet af asketræer med højden 8 meter reduceret til 20. Den samlede pris vil være ca. 437.000 kr.

Tabel 2. Estimat over omkostninger ved retablering af hegn.

	per time (m, stk etc)	Antal (stk, m etc.)	timepris, kr/t	I alt, kr
<u>Estimat for genetablering</u>				
Bulldozer, rydning af stød og sten, forberedelse af planteplads	5	150	700	21 000,00
Plantning, maskine	2	22	700	7 700,00
Bortkørsel af stød	20	100	700	3 500,00
<u>Planter</u>				
Ask, 8 m høj, omkreds 35-40 cm (diameter 12 cm) incl. plantning og opbinding	18000	20		360 000,00
Birk, 6 m høj (incl. plantning)	8000	1		8 000,00
Elm, 0,5 m	70	2		140,00
Hylde, 60-100 cm	70	8	70	560,00
Tjørn, 8 cm 4-45. m høj (incl. plantning)	5000	6	3000	30 000,00
Rød-el, 5-5,5 m høj	6000	1	700	6 000,00
I alt				436 900,00

En historisk måde at forvalte hegnet på vil være tynding af de eksisterende stødskud. Det vil tage ca. 40 år at op en tilsvarende højde på hegnet. Grundet asketræernes alder har de gamle stød en selvstændig værdi for biodiversiteten, fx insekter og svampe, og fuldstændig fjernelse af stød og nyplantning er derfor ikke gavnligt i biodiversitetssammenhæng. Store gamle, sunde asketræer er blevet et særsyn pga. asketoptørren.

Spørgsmål IA:

Skønsmanden bedes oplyse, om der findes et dræn langs skellet mellem ejendommene matr.nr. ... og matr.nr. ..., begge ..., Ubby, og i givet fald bedes drænets forløb beskrives (eventuelt indtegnet på et kort).

Svar på spørgsmål IA:

På luftfotoet fra 1954 kan drænen ses som lyse striber på matrikel ..., fordi jorden her er lidt mere tør over drænen. Drænenes alder vurderes som etableret i perioden 1945-1954, men det kan være omlagt til betonrør senere, frem mod 1970. Det omtalte hoveddræn ligger parallelt med hegnet i en afstand af ca. 5-6 meter fra skel i en dybde af 1.35 m. Det begynder ind mod brøndene ved skel i hver ende. Der findes en vestlig brønd (B_2D, til dels overvokset af asketræ og ikke tilgængelig) og en østlig brønd (B_1D), hvor drænet møder den kommunalt rørlagte 'bækken'. Det er oplyst, at der kan spules gennem den vestlige brønd på matrikel ... (spuling udført af E i 2015 og 2017, Erklæring fra skelforretning). Brønden og ca. 1-2 meter af røret mod Br2D blev repareret af A i 2017, og brønden fik tilført et overløb. Der blev anvendt samme rørdimension ved tilslutning til det eksisterende lerrør. Overløbet kan let fjernes ved behov (mail fra A2 3. maj 2020).

...[Foto]...

Figur 3. TV-inspektion udført 29. april, markeret med grøn streg til stop pga. rødder ved RØ4R. Bøjningen var gradvis. Sort streg er tegnet af Rico's TV-inspektion som forslag til linjeføring inden opgrav2.

Der blev yderligere lavet et opgrav2 ved vestlig brønd 2D, hvor bøjningen kan ses. Den er lavet ved tilhugning af to rør til 45 grader vinkling.

...[Foto]...

Figur 4. Opgrav2. Rørets drejning ses. Brønd 2D findes umiddelbart til venstre for askestød, som er vokset frem efter 1954. Brønden har i en periode været skjult under jord og sten.

Spørgsmål IB:

Såfremt spørgsmål IA besvares bekræftende bedes skønsmanden på baggrund af de historiske oplysninger, som måtte være tilgængelige, og eventuelt på baggrund af rimelige fysiske undersøgelser, beskrive drænets type.

Svar på spørgsmål IB:

Det blev ved inspektion af den østlige brønd og i et hul gravet på marken konstateret, at der var tale om et betonrør med ydre diameter på 25 cm og en indre diameter 20 cm. Røret lå i dybden 90-115 cm u. brøndkanten i den østlige ende og i dybden 135 - 160 cm under terræn i opgrav1, hvor sagsøgte havde gravet en søgegrøft til brug for synet, og 120-155 cm under terræn i den vestlige ende.

Ved kig ned i Brønd 1D (vestlig brønd på mat ...) kunne det konstateres, at røret fra mat. ... var et ældre rødt lerrør. Dimensionen kunne ikke bestemmes, da brønden var spærret af flisestykke.

Brønden hos A kunne ikke inspiceres 29. april, da den havde overløb.

Spørgsmål IC:

Såfremt spørgsmål 1 besvares bekræftende, bedes skønsmanden oplyse, hvilke ejendomme skønsmanden vurderer, at drænet betjener.

Svar på spørgsmål IC:

Drænet bortleder vand fra de tre sidedræn på matrikel ... og modtager vand fra drænet langs indkørslen til ejendommen H-vej xx via en underføring under H-vej til den vestlige brønd. Dertil kommer flere K-vej ejendommen mod vest fra. Dette dræn med sidedræn kunne ikke inspiceres 29. april, da brønden på ... er en overløbsbrønd. Det er ifølge oplysninger fra A2 en tidligere inspektionsbrønd, som har fået overløb for at regulere vandstanden på Ved denne reparation skete tilslutningen på samme side af vejen i god afstand fra skel.

...[Foto]...

Figur 5. Drænledninger tegnet efter lokalisering vha. af brønde, to opgrav, tv-inspektion og flyfoto 1954.

Behovet for afledning af vand fra matrikel ... og ... fremgår af bluespot kortet herunder. Blåt areal oversvømmes ved 75 mm regn, hvis der ikke der var nedsivning og afløb via bækken. Kalundborg kommune har oplyst telefonisk (F, vandløbsansvarlig), at kapaciteten i bækken (60 cm diameter) anses som tilstrækkelig til at bortlede vand fra bækkens opland. Ejendommene ligger øverst i oplandet, bækken starter opstrøms til starten ca. 200 m nord for Brønd 2D (jf. vandløbsdirektivet). Den rørlagte 'Bækken' blev rodet i 2019 af kommunen efter indvækst af træerødder.

...[Kort]...

Figur 6. Bluespot kort med afløbsløse lavninger ved 75 mm regn. Matrikelgrænser markeret med pink streg.

Spørgsmål ID:

Såfremt spørgsmål 1 besvares bekræftende, bedes skønsmanden oplyse, om det efter skønsmandens vurdering er sandsynligt, at de på luftfotoet, fremlagt som sagens bilag A, viste træer, påvirkede drænets vandføringsevne i negativ retning?

Svar på spørgsmål ID:

Drænet var vandførende i den østlige brønd ved inspektionen den 21. april 20[18] med et flow på ca. 1-2 dl per sekund (groft skøn). Vandstanden i den rørlagte 'bækken' lå under drænrøret og kunne bortlede vandet.

Ved en tv-inspektion 29. april udført af Rico's tv-inspektion kunne røret spules i sin fulde længde til Brønd 1D, men tv-inspektion fra Brønd 1D og mod vest, måtte først opgives pga. indvækst af rødder med diameter op til ca. 4 cm i diameter, samt større rodklumper. VF tog et rør op ved opgrav 1, og her lykkedes det ved fornyet spuling at inspicere hele strækningen fra opgrav1 til Br 1D, øst. Der var indvækst af rødder i 15-20 rørovergange, som var sammenskubbede løse 1 m rør. Det kunne se i flere tilfælde, at de var blevet rod-skåret (som oplyst af VF skete dette for et par år siden). Der henvises i øvrigt til rapporten fra Rico's TVinspektion.

...[Foto]...

Figur 7. Indvækst af ældre rødder op til 4 cm tyk (knækket af øverst i højre billede)

Fremmødte B (21. april, Vestsjællands Familielandbrug) fortalte, at lavtliggende partier på matrikel ... har været vandlidende siden ca. 2010.

Marken langs skellet er blevet dyrket uden brug af pløjning siden 1997 som led i et forskningsprojekt (ved G, SEGES). Som følge heraf har de dengang 30-80-årige asketræer i hegnet haft stærkt forbedrede muligheder for at sende varige, fladtstrygende rødder ind på marken, fordi den årlige overskæring ved pløjning af de øverste 25 cm i pløjelaget ophørte. Dette kunne konstateres i en grøft, der var gravet parallelt med skellet i en afstand af ca. 2 m af sagsøgte i vinteren 2020 for at aflaste drænet. I grøftens væg sås der mange ældre rødder (1-10 cm tykkelse) ud for de større træer. Forstærket indvækst af rødder fra asketræer i hegnet til marken ved ophørt pløjning kan betegnes som en forventelig konsekvens af forsøget med pløjefri drift.

Bredden af trækronerne målt ud fra Lidar punktsky varierer fra 7-14 meter, dvs. kronerne har rakt 3-7 meter indover mark/vej i hver retning fra skel. Rødder når ofte ... mindst lige så langt som kronen, som det også var tilfældet her, hvor der var gødet mark og fugtig jord til den ene side, et langt gunstigere vækstmedium end en sammenpresset jordvej til den anden side.

Ved tv-inspektion fra opgrav1 til brønd 2D måtte inspektionen stoppe efter 41 m pga. rødder ved et stort asketræ (diameter 63 cm, GS85).

...[Foto]...

Figur 8. Rødder af ask på sidevæggen af grøft set mod øst og mod vest

Der fandtes også større rødder under pløjelaget i den gravede søgegrøft. De fladtstrygende rødder sender gerne sænkrødder mod fugtige områder, fx en bæk eller grundvand. Det er derfor naturligt, at askerødderne har søgt mod dybereliggende fugt i de områder, hvor drænrøret var placeret for at bortlede vand. De har også haft mulighed for at

søge ind i rørene i sprækkerne mellem rørene, og har derved påvirket vandflowet i negativ retning.

Det er dog nødvendigt at fejlsøge drænet i hele sin længde (fra tv-inspektionsstop til overløbsbrønd i svinget på matrikel ...) for at få fuld dokumentation for fejl på drænet og årsag til opstuvning af vand hos matrikel Dette må ske ved en opfølgende tv-inspektion, hvor begge brønde er gjort tilgængelige for inspektion forinden. Opstuvning af vand på matrikel ... skyldes indvækst af rødder i drænet, forstærket af de store mængder regn, som har givet opstigende grundvand og opbrugt markens retentionskapacitet. Dette er observeret overalt i Danmark i 2019-20 på grundvandsnære arealer. Opstigende grundvand og opbrugt retentionskapacitet kan også være tilfældet på matrikel ..., da man med overløbet fastholder en højere vandstand, end før, hvor det blot var en inspektionsbrønd.

Spørgsmål IE:

Såfremt spørgsmål 4 besvares bekræftende, bedes skønsmanden beskrive, hvorledes drænets vandføringsevne blev påvirket af de viste træer?

Svar på spørgsmål IE:

De mange forekomster af større rodindvækster spærrer fysisk for vandflowet, især når rødderne udgør en stor del af rørets diameter. Sedimenter (humus, ler, silt, sand og grus) lægger sig lettere i bunden af drænet, når der er rødder og reducerer rørets diameter.

Spørgsmål IF:

Såfremt spørgsmål 4 besvares bekræftende, bedes skønsmanden på baggrund af sin erfaring beskrive, hvilke tiltag, der ville kunne forventes at skulle til – alternativt påbudt – for at reducere den negative påvirkning af drænets vandføringsevne eller bringe den negative påvirkning helt til ophør. I den forbindelse bedes skønsmanden særligt beskrive, hvad der efter skønsmandens opfattelse skulle ske med træerne?

Svar på spørgsmål IF:

Pga. nærheden til hegnet burde omlægningen af markdriften i 1997 være fulgt op af en tilsvarende intensivning af vedligeholdelsen af drænet, fx ved hyppig spuling og tv-inspektion for at overvåge et evt. behov for rodskæring. Desuden kunne man have valgt at afbøde den forventelige indvækst af rødder til marken ved en årlig grubning eller dyb rodafskæring af en stribe jord mellem hegnet og drænet.

Drænet vurderes til at have haft sin nuværende placering fra ca. 1945-54, men rørtypen kan være ændret til betonrør på et senere tidspunkt. Der var lerrør mod matrikel ..., som fortsattes af betonrør ind på matrikel Ved placeringen, hvor drænet føres til brønde nær skel og selve røret 5-7 meter fra levende hegn med vandelskende asketræer, har man ikke været tilstrækkeligt opmærksomme på vedligeholdelsen af hegn i form af nedskæring af uønsket opvækst ved brønde og dræn. Hegnet er derfor langt tættere og med flere store træer end på flyfotoet fra 1954. På de høje (1842-99) og lave (1900-70) må-

lebordsblade (kortforsyningen.dk) ses, at bækken løb i en åben grøft langs skellet's østlige ende, inden den bøjede ind over matrikel

Mulige tiltag dræn og brønde:

Ifølge TV-inspektør (Rico's TV-inspektion) kan drænet gøres funktionsdygtigt, ved at man laver en særligt intensiv industrirodsøkering, der kan fjerne de tykke, gamle rødder i drænet. Dernæst må man reparere Brønd 2D (vest). Der er dog den risiko, at rørene kan være porøse pga. deres relativt høje alder, og at det kan kræve reparationer efterfølgende, selvom de ved inspektionen så ud til at være i god stand.

Man kan også overveje at fortsætte i fremtiden med en åben grøft langs hegnet. Her vil rødderne fra træer ikke kunne gøre skade.

Mulige tiltag, træer:

Rydning og genplantning er en mulighed, som foreslået af sagsøger. En anden mulighed er, at hegnet kan fortsættes ved genvækst fra de stævnede stød. Der har været levende hegn på stedet langt tilbage før år 1900. En mere jævn og skånsom tynding af hegnet kan bevare træernes gavnlige effekt på biodiversitet, mikroklima og vandbalance (træerne forbruger også en del vand), fordelene for vildtet og naturværdierne i et gammelt hegn med asketræer.

Spørgsmål IG:

Såfremt spørgsmål 4 (ID) besvares bekræftende, bedes skønsmanden oplyse om de i svaret på spørgsmål 3 nævnte ejendomme ville opleve gener, såfremt de i spørgsmål 6 anførte tiltag ikke blev gjort, og i givet fald hvilke gener. I besvarelsen bedes skønsmanden også inddrage ejendommene matr.nr. ... og matr.nr. ..., begge ..., Ubby.

Svar på spørgsmål IG:

Begge ejendomme oplyser at have problemer med opstigende grundvand (i haven og i kælderen på matrikel ...) og som søger af overfladevand på markens lavtliggende partier (matrikel ...). Derfor er det afgørende for begge ejendomme, at der etableres en velfungerende vandafledning til bækken med en god plan for fremtidig vedligeholdelse af drænets funktionsduelighed, især da nedbørsmængder og intensiteter er steget betragteligt siden drænets etablering. Læs artikel herom.

Spørgsmål IH:

Såfremt skønsmanden i besvarelsen af spørgsmål 7 (IG) finder, at der ville være gener for de nævnte ejendomme, da bedes skønsmanden oplyse, om en fældning af de bilag A viste træer må forventes at ville fjerne eller reducere disse gener. I samme besvarelse bedes skønsmanden vurdere, om en fældning af træerne har afbødet fremtidige gener for de nævnte ejendomme.

Svar på spørgsmål IH:

Træerne er blevet stævnet kraftigt (fældet) i 2018 af ejerne af matrikel Stævningen er i omfang svarende til for ca. 45 år siden og ca. 105 år siden, når der ses bort fra, at man for 45 år siden bevarede de nu over 100-årige aske. Der var ved gennemgangen 21. april 2020 god vækst i stødskud fra både træer og buske. Disse vil kunne genetablere sig med samme tidshorisont ved udtynding af stødskud. Rodvæksten fra asketræerne fra hegnet, som nu er rodbeskåret ved gravning af den midlertidige grøft, og ind på marken vil tiltage i takt med, at den overjordiske biomasse forøges ved genvækst af træerne. Man kan forvente, at stødskuddene om 10 år har en højde på 6-8 meter eller måske mere, da der findes et rodnet under støddene. El, hyld og tjørn kan også vokse 50-150 cm på et år.

Stævningen af træer og buske giver kun en tidsbegrænset reduktion i rodaktiviteten i marken, især når der er pløjefri drift. Man bør derfor have samme fokus på underjordisk beskæring af træerødder langs hegnet i takt med, at træer vokser op igen, som der har været på overjordisk beskæring af træerne. En sådan rodskæring i marken (gerne 3 meter fra træerne) vil bremse træernes vækst og nok også gøre dem mindre vindstabile. Desuden skal man lave rodskæring inde i drænet med ret hyppige intervaller. Det vil forhindre, at der kommer nye grove rødder i drænet på langt sigt.

Fjernes træerne helt, ophører rodvæksten fra træer. I dette tilfælde skal man fremover fjerne al selvsæt opvækst af træer, inden de bliver store.

Spørgsmål II:

Skønsmanden bedes i besvarelsen af rekvirentens spørgsmål 3 om muligt beskrive træernes beskaffenhed (eksempelvis evt. spor af sygdomme) og forventede restlevetid.

Svar på spørgsmål II:

Ved stævningsdrift er træer og buske i princippet evighedsmaskiner, hvor enten rodsud eller stødskud viderefører træet eller busken på lokaliteten i det uendelige. Ved udtynding kan man vælge og fremme væksten hos de fortsættende individer. Billeder af hegnet (figur 9, set fra A, set fra mat. ...) viser, at træerne i hegnet som helhed var sunde i høsten 2018. Enkelte asketræer og buske havde ikke sat stødskud ved synet 21. april 2020 og kan derfor betegnes som døde. Man kan derfor vælge at lade hegnet vokse lang-somt op igen, eller rydde og plante nyt, eller en kombination for at få en kombination af hurtig genetablering ved indplantning og bevaring af den historiske driftsform.

...[Foto]...

Figur 9. Billede af hegn 2017, tv i billedet. Træerne har god kronefylde og sund, grøn farve.

Spørgsmål II:

Skønsmanden bedes i besvarelsen af rekvirentens spørgsmål 1-4 oplyse, om besvarelsen er forbundet med usikkerhed og i givet fald beskrive, hvori denne usikkerhed består.

Svar på spørgsmål II:

- (1) Usikkerhed vedr. art, og sundhed. Denne bestemmelse er meget sikker og bygger på feltregistreringer, Geopartners indmålte træer og målte data (LiDAR).
- (2) Usikkerhed vedr. træers placering i fht skel. Der henvises til landinspektør D, Geopartner, der noterede, at hovedparten af træerne befandt sig på matrikel Ved syn og skøn med landmålerstokke, der flugtede til skelpælene, blev dette bekræftet.
- (3) Usikkerhed vedr. alder og højde. Alderen er opgjort for de største træer (70-80 cm) og mellemstørrelse asketræer (ca. 50 cm diameter). Aldersspredningen på optællingerne af årringe var under 5 år.
- (4) Usikkerheden vedr. rødders indvækst og påvirkning af drænets vandføringssevne. Forekomsten af rødder har påvirket vandføringsevnen. Ejerne bør dog fejlsøge, rodkære og reparere drænet i hele sin længde, registrere årsagen og observere effekten på afdræningen og vandstand i inspektionsbrøndene efterfølgende. Den ekstremt nedbørsrige vinter 2019-20 har været en medvirkende årsag, og fremtidig nedbør af drænets kapacitet bør tages i regning, fx ved en hydrologisk modellering.

..."

Af skønsmand Cs besvarelse af 9. juni 2020 (spørgsmål 5 og SS IA-SS IE) fremgår bl.a.:

"...

Spørgsmål 5

Skønsmanden bedes på baggrund af besvarelse af spørgsmål 4 oplyse prisen på at skaffe de pågældende træer fra en anden leverandør end en planteskole. Skønsmanden bedes undersøge muligheden for at købe træer tilsvarende de fældede træer hos skovejere i enten Danmark eller evt. i udlandet. Skønsmanden bedes om nødvendigt indhente konkrete tilbud fra skovejere. Skønsmanden bedes endvidere oplyse prisen for at grave træerne op hos den sælgende skovejere, transportere dem til sagsøgers ejendom samt genplante træerne. Skønsmanden bedes således i det hele anslå prisen for en reel genetablering af de nu fældede træer.

Såfremt det ikke er muligt at skaffe tilsvarende asketræer, bedes skønsmanden indhente priser jfr. ovenfor på træer af anden art, men af tilsvarende størrelse."

Svar på spørgsmål 5

Ud fra et fagligt og teknisk synspunkt er omplantning af store træer ved den foreslåede metode med opgravning i skov, transport til H-vej xx og genplantning på stedet ikke muligt. Store specialfremstillede træer (6-8 meter høje som foreslået i Svaret til spm 4) til udplantning er plejet gennem mange år på specialiserede planteskoler ved bl.a. gen-tagne rodkæringer. Derved opnår man en tæt rodklump, så der er en rimelig chance for,

at træerne kan vokse videre efter omplantning og opnå forankring i jorden. Dog kræves opbinding og evt. barduner, da træerne ved udplantningen netop mangler forankring. Der vil også være behov for jævnlig vanding og gødning i de første par vækstsæsoner. Skovtræer har ikke haft denne langvarige pleje på en planteskole. De fældede træer er landskabstræer med et horisontalt kroneomfang på op til 14 meter i diameter, som de har opnået efter, at praksis med beskæring af kronen tilsyneladende er ophørt efter 1954 (bedømt på flyfotos). Brede kroner, som de fremstod i 2018, kan ikke opnås inde i skoven, hvor træerne konkurrerer med hinanden om pladsen, og derved bliver højere og slankere.

Der er fysiske grænser for, hvor store træer man kan plante på den plads, der er til rådighed, da der også skal være plads til opbinding og evt. længere barduner, som skal placeres på matrikel ... for at modstå vind fra vest. Plantepladsen er ca. 1,5 meter bred i området fra skel til vej på matrikel Planter man lidt mindre træer, kan de ved god etablering hurtigt indhente lidt større planter. Da asken har hurtig ungdomsvækst, er etableringen af planten vigtigere end dens størrelse for resultatet efter etableringsfasen.

Den foreslåede metode savner fagligt grundlag, ligesom pladsforholdene på plantepladsen ikke er egnede til plantning af store, fuldkronede asketræer i højden 10-14 meter på de oprindelige placeringer.

Prisoverslaget i Syns og skønsrapporten er omkostningsbaseret (pladsrydning, planter, plantning, opbinding) på baggrund af listepreiser for store træer og skønnet forbrug af maskintimer foretaget af synsmanden. Et tilbud fra en anlægsgartner vil skulle suppleres med driftsherretillæg og timeforbrug baseret på dennes maskintyper, metoder og erfaring. Dertil kommer rådgivningsydelser i forbindelse med projekteringen til landskabsarkitektfirma eller anlægsgartner. For et mere konkret anlægsprojekt henvises til et rådgivende landskabsarkitektfirma.

Der er indhentet tilbud på det oprindelige forslag til genplantning i Syns- og Skønsrapporten. Prisen for genplantning er her 741.856 kr. incl. moms, hvor især udgifter til pladsrydning og jordfræsning, samt vanding i to år er fordyrende i forholdt til det først givne estimat i syns- og skønsrapporten.

Der kan gives et eksempel fra parkdrift, hvor man har entydige og fastlagte driftsmål for allétræers beskæring og udseende over tid. Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme fornyede en gammel over 20 meter høj lindeallé i Fredensborg Slotshave i 2008. De nye træer var ca. 6 m høje. Senere lavede man et DNA fingerprint af de nye træer, og det kunne dokumenteres, at de var kloner af de oprindelige træer fra 1700-tallet, som blev importeret fra Tyskland. Man lagde stor vægt på værdien af at kunne skaffe planter med de samme genetiske egenskaber, som den oprindelige allé havde.

Se:

http://havehistoriskselskab.dk/wp-content/uploads/2014/12/2013_43_kompakt.pdf

Bevarelsen af den arvemasse, som asketræerne på H-vej xx udgør ved deres stød, rodskud og stødskud, repræsenterer en selvstændig værdi, idet de frem til 2018 ikke var angrebet af asketoptørre (bedømt efter farve og bladfylde på flyfotos). De fældede stammer kan ikke genskabes, men de nye stødskud kunne med tiden blive de næste asketræer, der måske viser sig at fortsat at være tolerante over for den i skovene stærkt problematiske plantesygdom asketoptørre. Se nærmere om sygdommen i vedlagte publikation, Syn og skøn KU_bilag F.

Sagsøgte: Vestsjællands Familielandbrug, supplerende spørgsmål

Spørgsmål SS IA:

I skønsmandens besvarelse af spørgsmål I har skønsmanden foretaget en optælling af asketræerne. Det fremgår, at mange er flerstammede som følge af tidligere stævningsdrift. Skønsmanden bedes oplyse, om der er talt 4 træer, hvis et asketræstød har fremstået, som om der tidligere er vokset 4 træer ud af et gammelt stød (skønsmanden oplyser, at der har været stævnet tidligere)?

Svar på spørgsmål SS IA:

Det er korrekt, at alle stammer er talt op, også når de udgår fra samme stød og evt. er sammenvokset som lave tveger. Hver registreret stamme har en angivelse af diameter. Opgørelsen fremgår af det indsendte Bilag A_KU_registrering af træer. Her ses, at der findes 13 grupper af stød af ask ud af 75 registrerede poster i bilaget. I disse 13 grupper er der optalt 3-8 stammer i hver, udgående fra samme stød og rodkompleks.

Spørgsmål SS IB:

I skønsmandens besvarelse af spørgsmål I har skønsmanden oplyst, at der sandsynligvis er tale om selvsåede træer. I fortsættelse af spørgsmål IJ bedes skønsmanden oplyse, om denne vurdering er forbundet med usikkerhed og i givet fald beskrive denne usikkerhed. Skønsmanden bedes ved gennemgang af luftfotos oplyse, om træernes indbyrdes afstand og placering på tidligere luftfotos kan tyde på, at træerne er plantede?

Svar på spørgsmål SS IB:

Det vurderes, at træerne er selvsåede, fordi der er tale om hjemmehørende træarter med vindspredte frø og buske (ask, el, elm, birk, hyld, tjørn), som vil indfinde sig og vokse op af sig selv, hvis man ikke plejer et areal med slåning eller lignende. Landet springer i skov, hvis der ikke gøres noget aktivt for at forhindre det. Alterne vil komme igen, hvis man ikke løbende rydder opvækst. Stævningsdriften har forsynet gårdene med brænde, løvhø og hegnsmaterialer ved, at man løbende har afskåret grene og stammer af en overkommelig størrelse med ikke-motoriserede håndredskaber. Motorsaven kom først i 1960'erne.

Træernes placering på linje i et område mellem en mark og en vej vurderes at være resultatet af mange års brug af træerne ved udtynding, opkapning og kronebeskæring højere

oppe af stammen. Aldersgrupperingen med træer, der er fra omkring 1. verdenskrig (1910erne) og 1. oliekrise (1970erne) tolkes som resultatet af en større hugst i forbindelse med høje priser på fossil energi på de pågældende tidspunkter, som derfor er kompenseret med en tilsvarende mere intensiv brændehugst.

Derfor peger meget på, at træerne er selvsåede, mens deres indbyrdes placering er resultatet af deres brug og af tynding. Hvis man har skåret mere intensivt fra marksiden (matrikel ...) før 1910erne, kan hegnet være trængt længere ind mod matrikel Det levende hegn er markeret på ældre topografiske kort, fx høje målebordsblade fremstillet i perioden 1842-99. Vurderingen bygger kun på skovbrugsfaglig viden. Historisk dokumentation fra private fotoalbum og lokalhistoriske optegnelser og vidnesbyrd vedr. naboernes aftaler om brug af hegnet ligger uden for fagområdet og er ikke undersøgt.

Spørgsmål SS IC:

Skønsmanden omtaler i svaret på spørgsmål 2 en såkaldt "bufferlinje", men det fremgår ikke nærmere, hvad denne bufferlinje betyder. Dette bedes venligst oplyst af skønsmanden.

Svar på spørgsmål SS IC:

Bufferlinjerne (skellinje +/- 0.5 meter) er lagt ind på flyfotoet for at vise, hvor træernes stammecentrum befinder sig i forhold til skel, og her blev 50 cm valgt som en afstand, der var relevant i forhold til de indmålte træers placering og diameter. De ikke indmålte træer og buskes placeringer i forhold til skel er vurderet i forhold til de indmålte træers placering på stedet. Med deres diametre på op til 80 cm vil man kunne vurdere, hvor træets stammeperiferi befinder sig i forhold til skel ved at lægge IT diameter (label på Syns og skønsrapportens figur 2) til bufferlinjen. Det bemærkes, at nogle af træerne i rapporten er vurderet til at stå i skel eller på matrikel Alle disse er vokset frem efter 1954, som er det seneste tilgængelige flyfoto inden 1990erne. Det ville på sigt have været muligt at nogle af de ældste træer fra 1910erne (Syns og skønsrapport, Figur 2) ville være vokset ind over skel med en øgende trædiameter, men deres stammecentrum befandt sig oprindeligt på matrikel

Spørgsmål SS ID:

Skønsmanden oplyser i svaret på spørgsmål 3, at stævnedede træer i princippet er evighedsmaskiner. Skønsmanden bedes derfor oplyse, om stævningen kan have betydet, at levetiden for asketræerne reelt er blevet forlænget?

I forlængelse af ovenstående bedes skønsmanden oplyse, om asketræer ikke er evighedsmaskiner, hvis de ikke stævnes -altså om de i givet fald har en restlevetid?

Svar på spørgsmål SS ID:

Første delspørgsmål: Definitionen på et træ kan være kompleks, når det drejer sig om træarterne el, elm og ask, der udover frøformering kan sætte rodskud og stammeskud. Drejer det sig om det individuelle træ, repræsenteret ved det ældste spirested (stamme-

centrum), eller er det arvematerialet (DNA) og driftsformen stævningsdrift? Ordet 'evighedsmaskine' henviser til det sidste. Stævning af disse træarter ved afskæring af kroner i en passende højde (0,5 - 4 meter) er en kendt metode til at kontrollere træernes størrelse i forbindelse med markdrift, og de fleste af træerne har da også sendt nye skud op i sommeren 2019 fra sovende øjne (stammeknopper) eller fra rødder (fx elletræet, GS97 ved 132 m, Bilag 1 KU). På denne måde bevares træernes arvmasse (DNA) på det samme areal, og man kan løbende tage træ ud af hegnet i dimensioner, der passer til beskedne håndredskaber. Væksten vil fremover være mindre kraftig, fordi der er lavet en stærk beskæring af rodnettets på matrikel ... i forbindelse med gravning af grøft til vandafledning i 2019 (se billeder i Bilag_KU_D_diverse billeder. Kun tiden kan vise, hvilken virkning rodskæringen vil få på træernes vækst og sundhed.

De gamle asketræer ville uden indgreb vokse til at langt større stammediameter, og ville måske også kunne øge kronediameteren lidt. Der er eksempler på asketræer som landskabstræer (dvs. uden konkurrence fra siden) i Danmark med en stammediameter på 1,5-2 meter, som er levende i 2020 på trods af plantesygdommen asketoptørre. Stormskader på ældre, store træer er observeret mange steder i de senere år, pga. hyppigere og kraftigere storme, der også forekommer i perioden, hvor træerne har blade.

Asketoptørre: <https://naturstvrelsen.dk/nvheder/2018/marts/nu-er-der-nvt-haab-for-1-andet-s-asketraeer/>

Se også Bilag F KU.

Hvis man ser på flyfotos fra 1945, 1954 og i de seneste 25 år (Miljøportalen) fremgår det, at trækronerne i de senere år er blevet mere omfangsrige i bredden, og at antallet af stammer ved opvækst af nye individer er forøget. Det tyder på, at stævning højere oppe i kronen er ophørt på et tidspunkt mellem 1954 og 1995, hvor det første nyere luftfotos er fra.

Andet delspørgsmål: Uden menneskelig indgriben forynger træer sig, når et gammelt træ eksempelvis vælter i storm. Nye træer med samme arvmasse (dvs. kloner eller frø) vokser frem fra stød, hvor der nu er tilstrækkeligt lys. Menneskers praksis med stævningsdrift er en udnyttelse af træernes evne til at forynge sig på denne vis. Restlevetiden af de gamle træer i den habitus de havde før fældning kunne være 100 år eller mere, men risikoen for hel eller delvis ødelæggelse i storm er et usikkerhedsmoment i bedømmelsen, ligesom fremtidige angreb af asketoptørre, som kan svække og dræbe træerne, ikke vil kunne udelukkes helt.

Spørgsmål SS IE:

I skønsmandens besvarelse af spørgsmål 4 fremgår, det at antallet af asketræer er reduceret til 20. Skønsmanden bedes oplyse, om der iblandt disse 20 træer er træer, som befinder sig på matr.nr. ...?

Svar på SS IE:

Forslaget til genplantning omfatter 24 højstammede træer, fortrinsvis ask, og 14 buske. Antallet er vurderet ud fra, at plantepladsen etableres entydigt på matrikel Plantepladsen afgrænses af mark (matrikel ...) til den ene side og jordvej til den anden side (matrikel ...). Det er også en mulighed at vælge alternative træarter som fx lind, der også egner sig til stævningsdrift. Det kan sprede risikoen for stor planteafgang (død) ved evt. artsspecifik plantesygdom. Desuden vil det være muligt at bevare (nogle af) de eksisterende askestød, som har sat livskraftige skud i 2019, som indtil nu har været tolerante overfor asketoptørre.

For tilbud på genplantning i henhold til syns- og skønsrapport henvises til Bilag_G_KU med en samlet tilbudssum på 741.856 kr. incl. moms. Beroende på en konkret projektering, hvor æstetiske overvejelser også indgår, kan antallet af træer reduceres med 25%, da afstanden mellem træerne skal være 5-6 meter. Her forudsættes total rydning af eksisterende, levende stød. Man kan evt. inddrage landskabsarkitektfaglig bistand i forbindelse med projektering, og må påregne udgifter hertil.”

Af skønsmand Cs besvarelse af 20. oktober 2020 (spørgsmål SS IA) fremgår bl.a.:

”...

Spørgsmål SS IA

Skønsmanden bedes efter at have gennemgået tilbud af 20. august 2020 fra Karise Anlæg & Byg A/S, jf. sagens bilag G – og om nødvendigt efter drøftelse med Karise Anlæg & Byg A/S – oplyse, om dette giver anledning til at ændre på skønsmandens vurdering af størrelsen af genplantningsomkostningerne, som disse er oplyst i den supplerende skønserklæring. Skønsmanden bedes begrunde sin besvarelse.

Svar på spørgsmål SSIA

Skitsen til erstatningsplantning fra første syns- og skønsrapport er alene en erstatningsteknisk opgørelse, idet den bevoksning og det udviklingstrin, der forefandtes før fældning i 2018 i alder, omfang og størrelse ikke kan genskabes inden for en kort årrække på fx 10 år, jf. svar på spørgsmål 5 i skønstemaet fra sagsøgerne, hvor der også gøres rede for årsager til forskelle mellem syns- og skønsmandens omkostningsestimat og det indhentede tilbud fra Malmos A/S.

Der findes nu tre skøn over pris på erstatningsplantning i forbindelse med syns- og skønforretningen:

- Syns- og skønsmandens overslag beskrevet i første syns- og skønsrapport
- Tilbud indhentet hos Malmos jf. nedenstående beskrivelse – uden besigtigelse af stedet. Tilbud er givet under Danske anlægsgartneres faglige standardforbehold.

- Tilbud indhentet af sagsøgte hos Karise Anlæg og Byg A/S. Dette tilbud er udarbejdet på grundlag af Syns- og skønsrapporten af 4. maj 2020, spm 4, tabel 2 under betingelser i AB18, kendskab til de to ovenstående prisestimer og forudgående besigtigelse af hegnet ved H-vej.

Det tillægges ikke nogen betydning, at der anvendes forskellige standardbetingelser. Interesseorganisationen Danske Anlægsgartnere anbefaler, at man lader AB18 afløse de ældre faglige standardforbehold.

Skitsen til etablering af vedplanter er følgende (sendt til Malmos):

Mail af 8. juni 2020 sendt til Malmos A/S:

”Som aftalt en beskrivelse af den ønskede genplantning i en syns- og skønssag, hvortil der ønskes et tilbud alt incl. Der ønskes træer så store, som det er teknisk muligt på den begrænsede planteplads (bredde ca. 1,5 m fra jordvej til skel, længde 130 m), og som kan skaffes. Hvis ask ikke kan skaffes, kan du foreslå noget andet, der kan stynes/stævnes, og som har behersket rodvækst ifht. dræn. Der er en del store sten på plantepladsen, så det skal man tage højde for ved fjernelse af stød. Bortkørsel af stød og flisning af en stak på 15 kbm fastmasse blandet løv skal også indgå med angivelse af handelsværdien som flis.

Tilbud på genetablering af levende hegn

Rydning af sten og stød, forberedelse af planteplads, 130 meter, 1,5 meter bred, i alt 75 enheder af varierende str. Ca 18 træer har stød op til 60 cm diameter, 8 op til 80 cm

Plantning af træer og buske i alt 38 stk

Opbinding

Vanding to sæsoner

Planter	Antal
Ask 8 m høj, omkreds 35-40 cm (diameter 12 cm), alternativt lind	20
Birk, 6 m høj	1
Elm, 6-8 m høj	2
Hyld, 60-100 cm	8
Alm. Tjørn, 5 cm diameter, 4-4.5 m høj (incl. plantning)	6
Rød-el, 6 m høj	1
I alt, antal planter	38

...!

Skitsen lægger til grund, hvad der pladsmæssigt skønnes muligt på arealet med eksisterende almindeligt anvendte anlægstekniske metoder. Der er i syns- og skønstemaet ikke taget stilling til tidshorizonten for genetablering, så perspektivet er her, under forudsætning om rydning af det eksisterende (som anført i det oprindelige syns- og skønstema),

størst mulig beplantning af samme art og størrelse, hurtigst muligt og mest sikkert, dvs. en sund og levedygtig beplantning efter afslutning af anlæg og pleje. Der er i syns- og skønstemaet ikke taget stilling til ejernes valg af driftsformål for vegetationen med dertil hørende fremtidig pleje i form af beskæring af træer og buske. En fremtidig norm for buske og træers udstrækning, form og størrelse behandles derfor ikke her.

Der kan vælges flere strategier for genetablering af beplantning. Generelt kan man sige, at mindre planter (fx 3 - 4 meter høje) er billigere i indkøb, sikrere at etablere og nemmere at pleje end de store træer, som findes på markedet. Desuden er de billigere at genanskaffe og genplante, hvis de går ud i de første par år som følge af vanskelig etablering. Gennem en bedre etablering kan mindre træer blive sundere og vokse hurtigere end større træer. Forskellen kan derfor være udlignet efter 10 år, hvis de mindre træer slår bedre an. Større træer og buske kræver tilsvarende mere og længerevarende vanding og gødning, men har alligevel samtidig større risiko for at mistrives eller gå ud, da et større rodnet skal etableres for at forsyne træets overjordiske dele. Grundet den større klimarisiko i plantningsåret og de første vækstår i form af ugunstig tørke og blæst, skal man påregne større udgifter til vanding og opbinding for at afdække risikoen bedst muligt, når der vælges store buske og træer.

Sammenligner man beplantningsskitsen og prisoverslaget i syns- og skønrapporten med tilbud fra Malmos A/S (indhentet af syns- og skønsmænd, Bilag G) og tilbud fra Karise Anlæg og Byg A/S (indhentet af sagsøgte, Bilag L), er de samme plantearter i antal og højder indeholdt i overslaget og de tilbud, ligesom anlæg og pleje i form af opbinding og vanding er indeholdt i alle tre.

Prisdifferencerne er nærmere beskrevet her: Tilbud fra Malmos indeholder flerstammede tjørn (+40 t.kr, diameter ikke angivet) mod 5 cm tjørn 4-4.5 m høje tjørnebuske (Karise Anlæg og Byg og syns- og skønsmændens rapport). Malmos anfører et højere omkostningsestimater til stødrydning (+50 t.kr), inkluderer vanding i to år (mod 1 år i Karise Anlæg og Byg A/S, og efter behov i syns- og skønsmændens overslag) med brug af vandingsposer (+80 t.kr), og lidt dyrere asketræer (+21 t.kr). I alt incl. moms er forskellen på tilbud fra Malmos A/S og tilbud fra Karise Anlæg og Byg A/S på grund af de nævnte poster 239 t.kr, og den samlede forskel er 276 t.kr.

Tabel 1. Sammenligning af et omkostningsoverslag og to tilbud

	Karise	*Overslag, skønsmand	Malmos
Stødrydning	43 200.00 kr.	25 760.00 kr.	93 750.00 kr.
Jordbearbejdning (fræsning)	3 000.00 kr.		5 625.00 kr.
Planter og plantning	276 830.00 kr.	323 760.00 kr.	361 110.00 kr.
Opbinding	10 000.00 kr.		13 500.00 kr.
Vanding	40 000.00 kr.		119 500.00 kr.
Moms	93 257.50 kr.	87 380.00 kr.	148 371.25 kr.
I alt	466 287.50 kr.	436 900.00 kr.	741 856.25 kr.
Gennemsnit af to tilbud og overslag		548 347.92 kr.	
Dif.Karise Anlæg og Byg A/S vs Malmos			
	t.kr		
Ask	-21		
Tjørn	-40		
Stødrydning	-50		
Vanding	-80		
Sum	-191		
Moms	-48		
I alt	-239		
* Opbinding og vanding indeholdt i beløb til planter og plantning			

For den skitserede erstatningsplantning i syns- og skønsrapporten er det min vurdering, at overslaget og de to indhentede tilbud er realistiske i forhold til, at den skitserede plantning kan etableres og slå an. Dog bygger de på forskellige forudsætninger vedr. omkostninger forbundet med stødrydning og vanding. Omkostninger hertil vil være efter behov, og kan derfor være sat forsigtigt (højt) i tilbuddet fra Malmos, men kan også være sat for lavt i Karise tilbuddet og overslaget fra syns- og skønsmand. Det reelle tidsforbrug til rydning, jordarbejde og vanding afhænger af jordens beskaffenhed, mængden af sten og vejret i plantningsåret og de følgende år. Planternes størrelse og pris vil tilsige, at man plejer dem så godt, det lader sig gøre også i år 2, 3, 4 og 5 efter plantning. I våde somre vil vandingsbehovet være mindre. Hverken overslaget eller de to tilbud har grogaranti, dvs. efterbedring i tilfælde af døde planter.

Konklusion

Det kan konkluderes, at den skitserede erstatningsplantning kan etableres inden for det prisspænd, der udgøres af de tre estimerer afhængig af plantevalg og de reelle omkostninger til stødrydning, jordbearbejdning og vanding, samt valget af tjørneplanter (en eller flerstammet). Gennemsnittet for de tre prisestimerer er 548 t.kr.

Syns- og skønsmandens bemærkning til erstatningsberegningen

Hvis man ser bort fra det erstatningstekniske og i stedet tager en rådgiversynsvinkel, er der flere valgmuligheder med hensyn til genetablering af en bevoksning af vedplanter på arealet, og et mindre indgribende valg beskrives her. Man kan bygge på den eksisterende opvækst fra de tilbageværende askestød og især stødskud fra deres nærhed. Herved kan man sikre videreførelse af asketræernes gener. Der er tegn på, at de har god modstands-

dygtighed mod asketoptørre. Hvis en hurtigere visuel ændring ønskes, kan man supplere med et antal træer og buske (2 -3 meter høje), hvor der er plads. Hensigten er her at tilføje de planter, som ikke altid har en hurtig og sikker genvækst fra stød, fx tjørn, men som fremkommer ved fremspiring fra frø. Der bør også indgå æstetiske overvejelser for at opnå et tilfredsstillende visuelt resultat. Det ligger uden for syns- og skønsmandens kompetenceområde. En sådan løsning med kombineret genvækst fra eksisterende stød og plantning af et antal 2 - 3 meter høje buske og træer af de oprindelige eller andre arter, kan etableres inden for lavere beløbsramme end angivet i erstatningsberegningen. Ved at bevare stød og vælge mindre planter bortfalder behovet for gennemgribende jordbearbejdning af hele arealet og fjernelse af sten, ligesom vandingsbehovet bliver mindre omfattende. Metoden vil være mere skånsom over for det eksisterende dyre- og planteliv."

Af skønsmand Cs besvarelse af 7. december 2020 (spørgsmål 6) fremgår bl.a.:

"...

[Spørgsmål 6]

Skønsmanden anfører i sin besvarelse af spørgsmål SS1A:

"Planternes størrelse og pris vil tilsige, at man plejer dem så godt, det lader sig gøre også i år 2,3,4 og 5 efter plantning. I vådsommer vil vandingsbehovet være mindre. Hverken overslaget eller de to tilbud har gro garanti, dvs. efter bedring i tilfælde af døde planter".

På baggrund af denne besvarelse bedes skønsmanden oplyse, hvad den forventede udgift til at lade en gartner passe planterne i år 2, 3, 4 og 5 vil udgøre.

Endvidere bedes skønsmanden oplyse, hvor stor en procentdel af planterne som erfaringsmæssigt vil gå ud samt oplyse, hvad udgiften til genplantning (efterbedring) af døde planter må forventes at være indenfor den angivne 5 års periode.

...

Svar på spørgsmål 6 fra sagsøgerne

Ved besvarelsen tages der udgangspunkt i plantningsskitzen, som ligger til grund for de to tilbud og overslaget ved syns- og skønsmanden.

Ask 8 m høj, omkreds 35-40 cm (diameter 12 cm), alternativt lind	20
Birk, 6 m høj	1
Elm, 6-8 m høj	2
Hyld, 60-100 cm	8
Alm. tjørn, 5 cm diameter, 4-4.5 m høj	6
Rød-el, 6 m høj	1
I alt	38

Der er indeholdt 20 x vanding i to år i tilbuddet fra Malmos til den skitserede erstatningsplantning, ligesom vanding er indeholdt i de to øvrige i skønnet fornødent omfang.

Erfaringsmæssigt vandes der højst 13 – 15 gange i en vækstsæson for træer i bymiljø i kommunalt regi, hvor træerne ofte står plantet under vanskelige og dårlige jordbundsforhold, og derfor er meget sårbare over for mangel på nedbør. Henset til de gode jordbundsforhold, som findes i hegnet på H-vej, bedømt ved de fældede træers til-vækst (årringsbredde), vil nyplantede træer få en langt bedre vækstjord, end det, der findes i bymiljø. Det vurderes derfor, at de 40 gange vanding (Malmos) vil være tilstrækkeligt i en tre års periode ved normale nedbørsforhold.

For vanding i fem år kan man ud fra et forsigtighedsprincip afsætte 50.000 kr. til yderligere 20 gange vanding (20 x 2000 kr. plus moms – prisestimat fra Karise Anlæg og Byg), idet intervallet mellem vandinger forlænges gradvist, da det antages, at træernes nye rødder efterhånden indtager jorden omkring plantepladsen, og derfor får en større buffer at optage vand fra. Hvis planterne bliver vandet regelmæssigt og efter behov, er sunde ved plantningen og bliver plantet korrekt, kan man regne med, at de ikke går ud.

Dog tages der forbehold for plantesygdommen asketoptørre. Det vurderes, at de angiveligt sygdomsresistente kloner af asketræer, der er under dyrkning i planteskolerne for store træer, endnu ikke har opnået højden 8 m og en omkreds på 35-40 cm. Derfor vil planteafgang pga. asketoptørre være en risiko, hvis man vælger at genetablere hegnet med en 8-m høj ikke-resistente klon af ask (plantet 230.000 - 251.000 kr. incl. moms i de to tilbud), fremfor mindre, men angiveligt resistente træer. Det vides ikke, om og hvornår resistente askekloner i højden 8 m vil være tilgængelige fra planteskolerne.

Med disse forbehold anslås det, at der ud fra en forsigtig betragtning (tørkerisiko) hypotetisk kan blive behov for 50.000 kr. til yderligere pleje gennem 2 vækstsæsoner (fx sæson 4-5 efter plantning i efterår, år 0, for Malmos) i tillæg til det, der allerede er anført i de tre prisestimer. Det er usikkert, om der bliver behov for denne ekstra vanding. Risikospredning i forhold til plantesygdomme og klimaudsving kan opnås ved at vælge flere forskellige træarter, eller ved at bygge på den naturlige genetiske variation i summen af de eksisterende træstød med tilhørende ny skudvækst, som forsynes fra eksisterende, etablerede rodnet uden vandingsbehov.

Det er i en tidligere besvarelse (spørgsmål SSIE, 9. juni 2020) anført, at antallet af store træer kan reduceres med 25% (citat a.) henset til antallet af gamle træer bedømt på diameter af stød i foråret 2020 og ud fra de 12 synlige træer på 1954 flyfoto, samt under indtryk af den begrænsede planteplads. Derfor vil et evt. behov for økonomiske ressourcer til vanding og efterbedring indtil år fem allerede være indeholdt i den økonomiske ramme, der er anført i besvarelsen af SSIA 10. september 2020.

Hvis man fx vælger at starte med at plante 12 store træer og nogle mindre træer og buske imellem dem, vil man med tiden opnå den variation i diameter, som fandtes i hegnet i efteråret 2018 (Bilag A KU Registrering af træer). Det visuelle udtryk af hegnet vil komme nærmere det fældede hegn, hvis man nøjes med fx genetablere af 12 store træer og

nogle mindre. Da der som tidligere anført i besvarelsen af SSIA (citat b.) ikke er angivet af ejerne, hvordan man vil drive hegnet fremover og med hvilket formål, kan man vælge flere veje i genetableringen. Det bør som tidligere angivet af syns- og skønsmanden være ejernes beslutning og et element i rettens afgørelse.”

Af skønsmand H besvarelse om værditab af 8. januar 2021 fremgår bl.a.:

”...

Spørgsmål 1:

Skønsmanden bedes oplyse, hvad prisen for sagsøgernes ejendom H-vej xx, 4490 Jerslev var før der ultimo september 2018 skete fældning af en række træer/beplantning mod matr.nr. ..., ..., Ubby.

Svar på spørgsmål 1:

Under skønsforretningen var der enighed om, at vurderingen skal forudsætte at ejendommen fremstod som den fremstår ved besigtigelsen.

Ejendommen er en mindre landbrugsejendom med et samlet grundareal på 9 ha 5412 m², heraf vej 2384 m². Grunden er udlagt hhv. til landbrugsmæssig drift samt til rekreative formål som jagt, mindre husdyrhold på hobbybasis og haveanlæg. Bygningerne er et større fritliggende stuehus der sammen med længer giver en gårdsplads. Længerne rummer garager, fyrrum med pillefyr, gildesal, hobbyværksted og lade bygning. Desuden fritliggende stålbue hal, der er delvist åben i en gavl og en facade.

Stuehusets 1. sal er under modernisering, men i mine vurderinger er der taget højde for moderniseringens stade.

Ejendommen er beliggende lidt syd for Ubby, der er en mindre by med ældre beboelser, villakvarterer, indkøbsmuligheder, skole m.v. Endvidere er der et mindre industriområde. Mellem ejendommen H-vej xx, 4490 Jerslev Sjælland og byen er der et åbent landbrugsareal, ligesom ejendommen på øvrige sider er omkranset af landbrugsarealer.

Nordfor stuehuset og med udgang fra stuer samt køkken, er der en stor parklignende have udlagt med græs og spredt beplantning. Fra såvel stuehuset som fra denne have, skærmede den række træer/beplantning, som der er fældet, for udsyn til industriområde og primært til et slagteri.

Værdien af den samlede ejendom ultimo september 2018 og før der skete fældning af en række træer/beplantning mod matr.nr. ..., ..., Ubby, var kr. 3.870.000.

Spørgsmål 2:

Skønsmanden bedes oplyse hvad prisen er på ejendommen på tidspunktet for besigtigelsen, efter at de pågældende rækker af træer/beplantninger er blevet fældet.

Svar på spørgsmål 2:

Under skønsforretningen blev der enighed om, at spørgsmål 2 ændres til:

"Skønsmanden bedes oplyse hvad prisen er på ejendommen ultimo september 2018, forudsat at der var sket fældning af en række træer/beplantning mod matr.nr. ..., ..., Ubby. Vurderingen skal forudsætte at ejendommen fremstod som den fremstår ved besigtigelsen. "

Værdien af den samlede ejendom ultimo september 2018 og efter der skete fældning af en række træer/beplantning mod matr.nr. ..., ..., Ubby, var kr. 3. 770.000.

Spørgsmål 3:

Skønsmanden bedes, uafhængig af den almindelige prisudvikling på ejendommen, vurdere hvor stor en forskel i salgsværdien, det gør, at træerne/beplantningen er blevet fældet. Skønsmanden bedes begrunde sin besvarelse.

Svar på spørgsmål 3:

Det er skønsmandens vurdering, at salgsværdien af den samlede ejendom H-vej xx, 4490 Jerslev Sjælland er kr. 100.000 lavere efter, der er sket fældning af den beskrevne række træer/beplantning mod matr.nr. ..., ..., Ubby.

Værdien af ejendommens landbrugsjord samt værdien af ejendommens bygningsmasse - og dennes anvendelsesmuligheder -, er ikke påvirket af fældningen. Beboelsens beliggenhed i landlige og ugenerte omgivelser vil derimod være påvirket af direkte udsyn til industri, hvilket er blevet tilfældet både fra beboelsen og fra den parklignende have ved stuehuset. Dette vil påvirke ejendommens herlighedsværdi.

Før fældningen var der frit udsyn til industrien fra den lange adgangsvej til ejendommen, men udsynet blev hindret, når man drejede fra adgangsvejen og ind til bygningsmassen."

Forklaringer

A2, A1, B, I og skønsmændene C og H har afgivet forklaring.

A2 har forklaret, A1 og han købte deres ejendom i 2015. Hegnet af de store træer havde betydning ved købet, da der ligger et slagteri og slagteriområde bag ved hegnet, og hegnet skærmede for slagteriet, så man ikke kunne se det hjemmefra. Det var kedeligt at se på, og træerne tog også støj og lugtgener. Der er under 1 km til slagteriet. Hegnet gjorde, at de følte, at de boede på landet, selvom de boede tæt på byen.

Han havde købt en jagt i området, inden de købte huset, og havde et fint forhold til B dengang. De inviterede hinanden med på jagter.

Lige da de var flyttet ind i ejendommen havde han en snak med B om træerne. B fortalte, at den tidligere ejer ikke ville have, at Vestsjællands Familiebrug rørte træerne. B oplyste, at han gerne ville foretage en forholdsvis beskeden beskæring af træerne på hans side af marken, hvilket han fik lov til. De talte ikke om, at alle træerne skulle fældes, og de har eller ikke talt om træerne eller drænforholdet førend i til september 2020.

Inden træerne blev fældet, havde de lavet en mindre reparation på dræn. Han har, efter træerne er fældet, flyttet drænet ind på A1 og hans grund og dermed adskilt deres dræn fra sagsøgte.

I september 2018 ringede B og fortalte, at han havde planer om at fælde træerne. B spurgte, om han kunne lægge træerne på deres grund, hvis de træer B fældede var hans. Han spurgte B, hvad træerne skulle bruges til, hvortil B svarede, at de skulle hjem til ham. Vidnet sagde til B, at han ikke ville have, at B fældede deres træer. Det var en rimelig kort samtale. Han spurgte ikke B, hvorfor træerne skulle fældes, men sagde nej med det samme.

En uges tid efter var træerne fældet. Han var kørt på arbejde i en sølvgrå Peugeot 5.15, og A1 havde kørt børnene i skole i en sort Skoda Octavia ca. kl. 7.30. Han så ikke B fælde træer, da han kørte på arbejde. Vidnet er håndværker og har et lager på A1 og hans ejendom. En af hans medarbejdere, J, der skulle hente noget på lageret, ringede til ham og fortalte ham, at nogen var i gang med at fælde træerne. J, der kører i den samme bil som ham, var ikke klar over, at træerne ikke måtte fældes. Vidnet ringede ikke til politiet, men ringede straks til B og spurgte ham, hvad han havde gang i.

Da han kom tilbage til ejendommen efter endt arbejdsdag, var alle træer fældet og alt var ryddet. Det hele var væk på en dag. Der var ingen til stede.

Han blev i tvivl om, hvad der var det rigtige at gøre, så han kontaktede en landinspektør og Kalundborg kommune. Kalundborg kommune ville gerne gå ind i sagen, men anbefalede dem at tage kontakt til en advokat først, hvilket de gjorde. Herefter fik de fastlagt skellet.

A1 har forklaret, at træhegnet betød meget for hende, da de købte ejendommen. Hun fik en føling af at være flyttet på landet. Man kunne hverken se, lugte eller høre slagteriet, før træerne blev fældet. Det kan man nu.

Den dag træerne blev fældet, kørte hun børnene til skole mellem kl. 7 og 7.30. Der var på det tidspunkt ingen aktivitet ud over det sædvanlige. Der kommer tit aktiviteter og biler på marken.

A2 ringede til hende på arbejdet, og fortalte, at J havde ringet og fortalt, at nogen havde fældet træerne. Da hun kom hjem ca. kl. 15 fik hun et chok. Der var ingen træer, og der holdt en masse biler – også ned ad deres indkørsel. Hun husker ikke, hvordan træerne lå. På grund af det chok, hun var i, henvendte hun sig ikke til dem, der gik på deres grund.

Rimeligt hurtigt efter A1 og hun havde vendt episoden, kontaktede de en landinspektør.

B har forklaret, at han til dagligt driver en mindre smedjevirksomhed. Han er formand i Vestsjællands Familiebrug og varetager gårdens drift og vedligeholdelsesopgaver, herunder også i forhold til forsøgsmarken, som ikke er kommerciel.

SEGES anlagde forsøgsmarken for 23 år siden. Han var med til at anlægge marken. Træerne stod også der på det tidspunkt. Han husker ikke, om de overvejede et bælte ved drænet. De etablerede ikke et nyt dræn, så drænet er det samme, som det var dengang. Der var ikke umiddelbart et problem med drænet dengang.

Selve forsøget på marken, hvor man ser på udvikling af landbrug i forhold til klimaudviklingen, er under landbrugsstyrelsen. De forsøg, der er på marken, er Danmarks ældste. Der har været problemer med vand på marken, hvilket desværre har haft negativ indflydelse på forsøget, da forsøgsresultaterne dermed ikke er sikre.

Han kan ikke træffe beslutninger alene på vegne af Vestsjællands Familiebrug. Næstformanden og han tegner i forening bestyrelsen udadtil. Beslutningen om at fælde træerne blev besluttet på et bestyrelsesmøde, ligesom det blev besluttet, at K, der er bestyrelsesmedlem, skulle kontakte dem, der skulle fælde træerne. Han husker ikke, hvem der havde stillet forslaget om fældning af træer. Han lavede ikke noget ud over, at han ringede til A2 for at spørge, om han måtte lægge træerne på A2s vej, hvilket A2 gav dem lov til. Det var ikke første gang, at han havde talt med A2 om, at træerne skulle fældes. De talte ikke om, hvem der ejede træerne. Generalforsamlingen har efterfølgende godkendt beretningen, hvor fældningen er omtalt.

Bestyrelsen i Vestsjællands Familiebrug troede, at træerne stod på deres side af eller i skel, da de fældede træerne. Han husker ikke, hvem der stod for fældningen. Det var en skoventreprenør. De har altid passet de træer, der vendte ud

mod deres mark. Den tidligere nabo var efter dem med hensyn til beskæring. Hverken Familiebruget eller han fik økonomisk vinding af træfældningen.

A2 og han kendte hinanden fra før, de blev naboer. De gik på jagt sammen, og A2s murervirksomhed har udført enkelte jobs på gården. De havde talt om drænet til gården, som vidnet mente, der var problemer med. Det var vidnets opfattelse, at A2 og A1 ikke plejede drænet tilstrækkeligt, hvilket ville være hensigtsmæssigt, at det blev. Derudover passede A2 og A1 heller ikke deres del af træerne.

Familiebruget har forsøgt at få spulet drænet igennem, men med tiden blev det umuligt. De fik spulet, når det var nødvendigt. Han husker ikke, hvornår eller hvor tit det var nødvendigt. De forsøgte at spule drænet umiddelbart op til bestyrelsesmødet, hvor det blev besluttet at fælde træerne for at begrænse skaderne på drænet.

Den dag, de fældede træerne, mødte folk kl. 7 og gik i gang umiddelbart herefter. Han kom selv senere. Han har ikke fældet nogen af træerne. Det var K, der gav instrukser til træfældningen. Al fældningen var uddelegeret til entreprenørerne. Han var med til at køre træerne væk. Der var ikke andre fra bestyrelsen, der hjalp til med træfældningen. Han husker ikke, hvordan arbejdsdeling mellem K og ham kom i stand. Da der var fældet 24 træer, så han, at A2 kom hjem. A2 stod og tog billeder. Der var ingen, der kontaktede vidnet.

Forevist bilag P, har vidnet forklaret, at han mener, at man i dag ikke kan se slagteriet fra A2 og A1s gård.

Han skrev til kommunen efter, at træerne var blevet fældet og ansøgte om tilladelse til ændring af dræn, fordi det var nu, der skulle gøres noget. Han ved ikke, hvorfor de ikke havde taget fat i kommunen noget før fældningen af træerne. Han husker ikke, om der var noget specielt lige på det tidspunkt. Familiebruget ønskede at lægge en lukket rørledning tættere på træerne, så rødderne ikke kan komme ind i drænet. Det var efter deres opfattelse en holdbar løsning.

Familiebruget fik desværre ikke den ansøgte tilladelse, og klagede over kommunens afgørelse, men fik ikke medhold. I dag er drænet, som det var, hvilket betyder, at de stadig har oversvømmelser på deres mark. De har fået lavet en midlertidig afløbsrende i efteråret 2018. Den er placeret umiddelbart op ad trærenden i 70 meters længde og leder vandet ned til brønden. Han ved ikke, hvor lang tid Familiebruget må have den midlertidige afløbsrende.

I har forklaret, at han driver eget landbrug med mælkeproduktion. Han er næstformand i Vestsjællands Familiebrug, der er en 100 år gammel

politisk forening under Landbrug Fødevarer, der har til formål at hjælpe mindre landbrug. Han sidder i Nygaardsudvalget. Vestsjællands Familiebrug ejer Nygaard. Det er B, der driver Nygaard i henhold til en pasningsaftale med Vestsjællands Familiebrug.

Familiebrugets bestyrelse træffer beslutning ud fra en dagsorden. Det er B, der som formand fører ordet. Nygaardsudvalget træffer beslutninger i forhold til driften, hvorimod større beslutninger skal over bestyrelsen. B kan ikke selv træffe beslutninger at fælde træer. Enhver opgave på Nygaard refererer til formanden, så det er klart at B er involveret i driften. Det er K, der har opgaven med at fælde træer på Nygaard.

De startede bestyrelsesmødet i september 2018 med at besigtige hegnet, og så blev det besluttet at fælde træerne. Det var helt klart K og hans folk, der stod for træfældningen. Det er altid dem, der har de opgaver. B styrede det som formand, men detailspørgsmålene tog K sig af. Han ved ikke, hvordan aftalen om Bs bidrag til rydningen kom i stand. Det har altid været bestyrelsens klare opfattelse, at træerne stod på deres ejendom. Han husker ikke, om de i bestyrelsen talte om, at naboerne skulle kontaktes. Generalforsamlingen godkendte efterfølgende beslutningen om at fælde træerne. Der var fuld opbakning til bestyrelsens beslutning.

Foreningens økonomi vil blive påvirket ret alvorligt, hvis foreningen skal betale det påståede beløb. Han tror dog, at de vil kunne skaffe pengene.

I den tid hvor han har været med, har de spulet drænet adskillige gange. Der er lagt en ledning på tværs på et tidspunkt, men han kan ikke huske hvornår. Familiebruget ansøgte om omlægning af drænet i december 2018, fordi Familiebruget i nogle år havde problemer med drænet, hvilket gav problemer med forsøget. Selv med en omlægning af drænet ville det nok være nødvendigt at fælde træerne, men behovet ville ikke være akut.

Det forhold, at Familiebruget fældede træerne, har ikke løst deres problem med vandet på marken, da Familiebruget ikke har fået tilladelse til at omlægge drænet endnu. Familiebruget har i stedet lagt en midlertidig afløbsrende. Han ved ikke hvor længe, at tilladelsen er gældende.

Han deltog ikke i selve fældningen mv. Han ved ikke om K deltog. Familiebruget ventede med at fælde træer indtil, der var høstet.

L har forklaret, at han er landmand. Han er med i bestyrelsen i Vestsjællands Familiebrug og har været med i 45 år. Vestsjællands Familiebrug er en forsøgsgård, hvor de laver markforsøg med korn og roer. Det er Danmarks ældste forsøgsmark. Han var med i bestyrelsen, da forsøgsmarken blev anlagt.

Der blev ikke lagt nyt dræn på daværende tidspunkt, og de overvejede ikke et bælte. Han husker ikke, om de gjorde nogle overvejelser om at flytte drænet. Bestyrelsen træffer beslutning om, hvad der skal gøres i Familiebruget. B kan ikke selv beslutte, at der skal fældes træer.

Han ved ikke, hvorfor det blev K og B, der skulle gå videre med opgaven, og han kender ikke til deres arbejdsfordeling andet end, at det var K, der skulle sørge for træfældningen. B har ikke fældet nogen af træerne. Bestyrelsen var ikke i tvivl om, at det var Familiebrugets træer, og at træerne groede ind i drænet.

Han husker ikke noget til ansøgningen omlægning af dræn til kommunen.

M har forklaret, at han er klejnsmed til daglig og fælder træer i sin fri-tid. Han har ingen relation til Vestsjællands Familiebrug.

K kontaktede ham, da Familiebruget skulle have fældet nogle træer. Det var ca. 5 uger før fældningen af træerne. Han var ude og inspicere hegnet ca. 3 uger før fældningen sammen med K. B var ikke med. K sagde, at træerne stod i skel. K nævnte ikke dem på den anden side af skelet. Efter yderligere 14 dage fik han opgaven. Han var hos K i anden anledning, og de tog ud til B for at drøfte pris mv. med B. Der skete ikke andet hos B end, at han fik prisen at vide og fik at vide, at han havde fået jobbet. Det var B, der sagde, at han har fået jobbet. Han skulle vælte træerne, så B kunne køre dem væk. Træerne skulle hjem til B og bruges til flis.

De fældede træerne den 19. september 2018. Han havde kørt en traktor med skovspil ud dagen før. Traktoren stod for enden af marken. Han og to af hans bekendte mødte lidt i syv og startede nok kvart over syv med at fælde træerne nede ved vejen. Der var ingen, der spurgte hvad de havde gang i. Han har ingen mærkater på bilerne om træfældning. Klokkeren 7.45/8 kom en sort stationcar og holdt i 10 sekunder for så at køre den igen. Han så ikke, hvem der sad i bilen.

B kom senere og kørte kun et læs træer væk. Resten blev lagt på marken. Da B kom tilbage ca. kl. 8.30, fortalte han, at naboen havde ringet og skabt sig over, at de havde væltet træerne ind på deres mark, da han skulle have sået der. Derfor startede de nede i den anden ende og væltede træerne ud på Vestsjællands Familiebrugs mark.

K skulle have været med til at fælde træer, men han skulle på sygehus den dag. De var færdige med at fælde kl. 16.

Skønsmand, C har forklaret, at der var stor aldersspredning på træerne i hegnet. Nogle af de ældste asketræer var over 100 år. Der var også en enkelt elm, der var ca. 100 år. De yngste kunne have været spiret sidste år.

Hun kan se, at der i 1954 var 13 træer i hegnet. For 45-50 år siden var der 18 træer. Fra 1990'erne er hegnet gradvist blevet tættere og bredere. Der var 5 asketræer, der var under 20 år. Der var 38 asketræer, der var mellem 10 og 40 år. Birketræet var ca. 50 år. Den ene elm var 10 år og den anden 20 år. Nogle af tjørnebuskene var 40-50 år. Rød-elen var op til 80 år. Hylden kan have været op mod 40-50 år. Nogle af træerne og buskene var fra samme udgangspunkt.

Hvis man vil have noget, der minder om det gamle hegn, skal man beholde den beplantning, der er nu. Af bilag P kan hun se, at hegnet vil vokse op igen. Det er allerede vokset pænt op. Beplantningen har reageret på nedskæringen ved at skyde igen. Med det etablerede rodnet, som beplantningen har, er der god grokraft i hegnet, og beplantningen vil vokse videre. En træplejer kan vælge de stammer, der skal vokse til i højden, og det vil ikke være vanskeligt, at opnå samme landskabsæstetiske karakter. Det er alle hurtigvoksende arter.

Genplantningen er en mere landskabsæstetisk reetableringsmetode, hvor landskabet vil have et andet udtryk mange år frem. Ved genplantning er man nødt til at fjerne den eksisterende bevoksning, forberede plantepladsen, købe planter i speciel planteskole og sørge for pasning af disse, indtil planternes rodnet er stærkt nok. Hun har i sit svar til spørgsmål 4 foreslået, at der plantes 38 stammer. Det er hvad, der maximalt kan lade sig gøre af hensyn til lys, vand og jord. Der kan ved denne metode gå op til 20 år før udtrykket kan være det samme. Hun kan ikke udtale sig om, hvorvidt træerne slår an.

Man kunne overveje at genplante med mindre træer. Der er større chance for at finde resistente træer hos de yngre træer, og træerne er også mindre, hvilket reducerer prisen væsentligt. Eksempelvis vil en ask på 4-5 meter være en tredjedel eller halvt så dyrt som en ask på 8 meter. Ved genplantning af mindre asketræer vil man måske skulle plante 10 træer mere. Man kan sagtens vælge flere unge planter, men så vil der skulle tyndes ud i beplantningen. Lave planter vil have større risiko for at blive ødelagt af råvildt. Råvildt kan ikke nå over 2,5 meter, så træer over 3 meter kunne være en god ide.

Den metode, hvor der er størst sikkerhed for, at det lykkes, er genanvendelsen. Der vil altid være en større risiko forbundet med genanskaffelse, da man køber ældre træer med mindre rodnet, der skal til at etablere sig. Genanvendelse vil være mere robust, da hegnets rodnet allerede er veletableret. Dermed vil chancen for, at det går godt være større.

Man kunne overveje en kombinationsordning, hvor man udnytter, at der både fra træer og buske er god genvækst, at der er god mulighed for at pleje beplantningen, så det, man vil have vokser hurtigt, kommer til at vokse hurtigt, og så fylde op med planter, hvor der mangler. De hurtigvoksende buske kan tage det gennemsyn, som man gerne vil undgå, og man behøver ikke at plante stort for, at det giver effekt.

Hun skønner, at en sådan kombinationsmodel vil koste 125.000 kr. Dertil kommer, at en træarbejder vil skulle bruge nogle timer på at beskære træerne med nogle års mellemrum, hvilket hun estimerer vil koste 5.000 kr. om året i 10 år. Der skal ikke vandes ved genanvendelse, da rodnettet har forbindelse til jordvandet.

Hun kan ikke sige, hvor mange år der vil gå, førend man ikke kan se fra gård til slagteriet.

Drænet ligger 5-6 meter fra skel i 1,35 meters dybde. Drænet er bedømt til at være etableret i 45-54. Det er hendes vurdering, at drænet kan være omlagt til et betonrør i 1970'erne. Det har vist sig, at asketræernes rødder har fundet hen i drænet. Hun synes, at 6 meter fra hegnet er i underkanten, men drænet ligger på den anden side dybt. Man har nok fulgt de retningslinjer, der var dengang. Træerne ville nok have fundet drænet uanset hvad. Man skal lægge dræn efter behov, men man skal sørge for at vedligeholde dem. Også ved genplantning vil de nye træers rødder over tid gå i drænet.

H har forklaret, at ejendommen ville have en værdi på 3.870.000 kr., hvis træerne ikke var blevet fældet. Det er hans vurdering, at ejendommens værdi er faldet 100.000 kr. i forbindelse med fældningen. Fældningen har ikke betydning for jord eller erhvervsmæssige formål, men der er en vis herligheds-værdi for beboelsen. Da der er åbent kig til industrien, vil det påvirke vurderingen af beboelsen.

Vurdering afhænger alene af det visuelle. Når man ikke længere har det visuelle kig til slagteriet, vil vurderingen være som tidligere. Men ændringen kommer ikke trinvist. Det landskabsæstetiske udtryk har ikke nogen betydning for vurderingen af ejendommen.

Parternes synspunkter

A1 og A2 har i deres påstandsdokument anført:

" ...

at de sagsøgte uberettiget har fældet træer på sagsøgernes ejendom,

- at dette er sket i fællesskab imellem de sagsøgte, idet sagsøgte 2 dels har fået træerne fældet i sin egenskab af formand for sagsøgte 1, hvorfor sagsøgte 1 hæfter for formandens dispositioner og dels at sagsøgte 2 ved sin handling har pådraget sig et personligt ansvar,
- at de sagsøgte in solidum er erstatningsansvarlige og skal tilpligtes at betale en erstatning svarende til genplantning af tilsvarende træer og øvrig beplantning, som man uberettiget har fjernet,
- at det er dokumenteret, at sagsøgte 1 og sagsøgte 2 har handlet ansvarspådragende, i den forbindelse gøres det særskilt gældende, at det er sagsøgte 2, der aktivt, på vegne af sagsøgte 1, bestilte et firma til at fælde træerne, på trods af, at sagsøgte 2 havde fået at vide af sagsøger A2, at han ikke måtte fælde træerne.
- at der således foreligger særligt skærpende omstændigheder omkring sagsøgte 2's ansvar, det sagsøgte 2 er den som aktivt har foranlediget træerne fældet, på vegne af sagsøgte 1,
- at de sagsøgte er erstatningsansvarlige uanset, hvorvidt træerne er placeret direkte i skel eller på sagsøgers grund,
- at træerne stod på sagsøgers grund og at sagsøgte 1 ikke har vundet hævde over træerne/arealet træerne stod på,
- at træerne var plantet inden drænet blev anlagt,
- at træernes placering ikke var/er retsstridige i forhold til sagsøgte 1 dræn, idet sagsøgte 1 selv har ansvar for at placere sit dræn hensigtsmæssigt på egen grund,
- at de sagsøgte har handlet retsstridigt ved at fælde træerne uden tilladelse fra sagsøger,
- at sagsøgte 2 har handlet retsstridigt ved konkret at være den person, som har iværksat fældningen af træerne og at sagsøgte 2 således har pådraget sig et direkte ansvar overfor sagsøgerne. Der er såvel at tale om et alm. ansvar efter dansk rets alm. regler såvel som et særligt skærpet bestyrelsesansvar for sagsøgte 2,
- at der forelægger et erstatningskrav som kan opgøres principalt til prisen for genplantning af de eksisterende træer, idet de sagsøgte ikke i sagen vil kunne påberåbe sig at der er tale om nyplantning, idet der i givet fald blot

- vil være tale om reetablering af en uretmæssig opstået tilstand forårsaget af de sagsøgte,
- at sagsøger også efter vandløbsloven nugældende regler er berettiget til at foretage genplantning, idet afstanden mellem drænet og træerne overstiger den i loven fastsatte grænse,
- at det bestrides, at træerne var så gamle at de havde en begrænset restlevetid,
- at det vil tage en længere årrække for træerne at vokse til og komme til at ligne det tidligere. Denne årrække vil også overstige sagsøgernes levetid, idet der henvises til at nogle af de fældede træer har været over 100 år gamle.
- at på denne baggrund findes sagsøgerne på trods af at de får tillagt erstatning og genplanter alligevel, at have tab af herlighedsværdi. En herlighedsværdi som ikke kan genskabes. På den baggrund findes sagsøgernes ejendom varigt at have tabt værdi, idet sagsøgerne dels har mistet udsynet til deres eget grønne hegn, som havde en væsentlig skønhedsværdi. Hertil kommer, at der nu er indblik til sagsøgernes ejendom, ligesom sagsøgerne kan kigge ind til Jerslev og erhvervsbyggeri i byen, som er skæmmende i forhold til den tidligere udsigt,
- at det fremgår af skønserklæringen fra statsautoriseret ejendomsmægler H
- at det forhold, at der eventuel sker genbeplantning med små træer ikke ændrer på værditabet før træerne er vokset op og dækker udsigten fra sagsøgernes ejendom til industriområdet på den anden side af sagsøgtets mark. Da der er tale om en langvarig mangeårig vækst, så vil værditabet forblive på ejendommen i overskuelig tid, hvorfor kravet rejses,
- at værditabet ligesom de øvrige erstatningsposter er en direkte følge af de sagsøgtes ansvarspådragende handle måde, ved at fælde træerne uden forudgående accept fra sagsøgerne.
- at det fremgår af skønserklæring fra C, at der vil være en yderligere udgift til vedligeholdelse/vanding af træerne i en femårig periode for at sikre deres overlevelse. Udgiften hertil er kr. 50.000,00. Der er tale om en nødvendig udgift for at sikre træernes overlevelse og dermed at sagsøgernes værditab ikke bliver endnu større.
- at alene en fuld erstatning til sagsøgerne i overensstemmelse med den nedlagte påstand vil kompensere sagsøgerne fuldt ud for deres tab,

- at de sagsøgte som skadevoldere, må bære enhver risiko og usikkerhed omkring udgiften til genplantningsomfang,
- at der er den fulde årsagssammenhæng og påregnelighed ved den skadevoldende handling for de sagsøgte og at alle erstatningsbetingelserne er opfyldte.
- at der IKKE foreligger accept af risiko,
- at sagsøgerne har gjort indsigelse mod mulig fældning af træerne, inden fældningen fandt sted og at sagsøgerne ikke reelt har haft mulighed for at standse fældningen, efter at den blev iværksat af sagsøgte 2,
- at sagsøgerne har iagttaget deres tabsbegrænsningspligt,
- at det forhold, at de sagsøgte ikke har opnået økonomisk vinding ved at fælde træerne, er uden betydning for erstatningsspørgsmålet, idet det ikke er en betingelse for erstatningsansvar, at der skal foreligge en økonomisk vinding,
- at det forhold at sagsøgerne oprindeligt nedlagde påstand om betaling af kr. 125.000,00 med forbehold for at hæve påstanden ikke på nogen måde kan tages til indtægt for at der ikke er påregnelighed i forhold til det rejste krav. "

Vestsjællands Familiebrug og B har i deres påstandsdokument anført:

" ...

1. Til støtte for sagsøgte 2 (Bs) frifindelsespåstand gøres det som hovedanbringende gældende

at B ikke er rette sagvolder, jf. herved retsplejelovens § 255, stk.

1, idet B blot har optrådt efter bemyndigelse fra Vestsjællands Familielandbrug,

at B ikke hæfter for Vestsjællands Familielandbrug, og at der ej heller foreligger hæftelsesgennembrud

at sagsøgte 2 ikke har handlet på egne vegne i relation til fældningen af træerne, og derfor ikke er rette sagsøgte i forhold til et erstatningsansvar,

- at sagsøgte 2 ikke har haft nogen personlig interesse eller vinding ved træernes fældning,
- at regler om bestyrelsesansvar ikke kan gøres gældende til støtte for et erstatningskrav overfor sagsøgte 2 for det første fordi der ikke foreligger sådanne skærpende omstændigheder, som kan føre til et bestyrelsesansvar hos et enkelt bestyrelsesmedlem, og for det andet fordi bilag D dokumenterer en instruks til sagsøgte 2.
- at der således heller ikke er grundlag for at påstå betaling in solidum fra sagsøgte 1 og 2.

2. Sagsøgernes krav synes at være baseret på et erstatningsretligt grundlag. Indledningsvis og overordnet bestrides det fra såvel sagsøgte 1 som sagsøgte 2's side, at betingelserne for at gøre et erstatningsansvar gældende overfor disse er opfyldt. I den forbindelse gøres det som hovedanbringender gældende,

- at sagsøgerne har bevisbyrden for, at sagsøgte 1 og/eller 2 har handlet ansvarspådragende. Det er ikke fra sagsøgernes side dokumenteret, at sagsøgte 1 og/eller 2 har handlet ansvarspådragende. Det skal i den forbindelse understreges, at sagsøgte 2 ikke har fældet træer på sagsøgernes ejendom.
- at sagsøgerne ikke har lidt et tab som opgjort i sagsøgernes i processkrift III.

Til støtte for de subsidære og mere subsidiære påstande gøres det gældende, at sagsøgerne mod betaling af det af skønsmand H vurderede værditab sammen med den af skønsmand Cs beskrevne genvækstløsning har opnået fuld erstatning.

Herunder gøres det gældende, at den af skønsmand C beskrevne løsning med at lade reetablering ske ved vækst fra de eksisterende stød ifølge skønserklæringerne, herunder skønserklæring nr. 2, jf. bilag 12, side 3, hvori skønsmænd blandt andet oplyser, at bevarelsen af de eksisterende stødskud repræsenterer en selvstændig værdi, udgør et reelt alternativ til genplantning med nye træer, og at denne løsning derfor skal indgå i rettens vurdering som den mest hensigtsmæssige løsning (genanvendelsesprincippet).

Som sagens bilag O fremlægges fotos fra marts 2021, som viser skud fra stødende og deres nuværende stade.

Ved det værditekniske syn og skøn, jf. herved sagens bilag 14, spørgsmål 3, B og C, vurderer skønsmanden ejendommens værdi at være 100.000 kr. lavere uden de i sagen omhandlede træer.

Det bestrides i øvrigt, at sagsøgerne kan kræve erstatning, som både dækker genplantning af træer og værditab på ejendommen, hvilket reelt giver sagsøgerne en dobbeltdækning.

Til støtte for den mere subsidiære påstand gøres det gældende, at C påpeger en række usikkerhedspunkter, som retten bør inddrage i sin vurdering, og som ikke bør komme de sagsøgte til skade.

For det første er der usikkerhed om antallet af træer, som skal genplan-tes. I Cs skønserklæring af 9. juni 2020, jf. sagens bilag 12, side 6, svar på spørgsmål SSIE, fremgår det, at antallet af store træer kan reduceres med 25 %. Dette underbygges i skønserklæringen af 7. december 2020, jf. sagens bilag 15, side 2.

Antallet af asketræer (8 meter) udgør i alle beregninger i Cs skønserklæringer 20 stk. Reduceres dette antal med 25 % sva-rende til 5 træer som anført af skønsmanden, da vil det samlede antal asketræer være 15. I skønsmandens oprindelige estimat, jf. skønserklæ-ring af 5. maj 2020 er prisen på 1 asketræ fastsat til 18.000 kr. Med en re-duktion på 5 træer, svarer dette i sig selv til en reduktion på 90.000 kr.

For det andet fremgår det af skønserklæringen af 7. december 2020, jf. sagens bilag 15, side 2, at udgifter til vanding i løsningen med det redu-cerede antal træer vil være indeholdt i skønsmandens overslag til sam-lede udgifter, hvorefter der ikke er grundlag for at hæve påstanden med 50.000 kr. som sket af sagsøgerne i processkrift III.

at værdiansættelserne i skønserklæringerne generelt er forbundet med usik-kerheder og forbehold, som retten må tage i betragtning, og som ikke bør komme de sagsøgte til skade i forbindelse med rettens vurderinger,

at der ikke er den fornødne årsagsforbindelse og adækvans.

Det bestrides herunder, at et erstatningskrav i den størrelse, som er rejst af sagsøgerne er en påregnelig følge for de sagsøgte. Det skal i den forbin-delse påpeges, at sagsøgerne, såvel i de indledende skrivelser som stæv-ningen, selv anslog det påregnelige tab til 125.000 kr.

at der foreligger egen skyld,

I den forbindelse skal det blandt andet påpeges, at sagen tog sin oprindelse, idet sagsøgte 1 oplevede store gener med vand på sagsøgte 1's forsøgsmark. Skønsmand C har i skønserklæringen af 5. maj 2020, i svaret på spørgsmål ID, oplyst, at rødder fra de fællede træer påvirkede vandflowet i negativ retning. Dette påtalte sagsøgte 1 flere gange overfor sagsøgerne, men uden at dette gav sagsøgerne anledning til at forbedre forholdene for drænet.

at der foreligger accept af risiko,

I den forbindelse gøres det gældende, at sagsøgerne havde mulighed for at gøre indsigelse mod fældningen, men valgte ikke at gøre dette.

at sagsøgerne ikke har iagttaget deres tabsbegrænsningspligt,

at hverken sagsøgte 1 eller 2 har opnået nogen økonomisk vinding ved at fælde træerne.

Sagsøgte 1's ejendom er en forsøgsmark, som blandt andet benyttes af forskere fra DTU og Københavns Universitet i forsøg med pløjningsfri dyrkning. Marken drives således ikke med henblik på et kommercielt udbytte, men ud fra forskningsmæssige formål i bestræbelserne på at opnå klimaforbedringer i forbindelse med landbrugsdrift, herunder reduktion af CO₂ og kulstofbinding.

3. Til støtte for sagsøgte 1 og 2's påstande gøres det øvrigt gældende

at sagsøgernes erstatningskrav er baseret på "udgifterne til genplantning af tilsvarende træer". Dette forudsætter imidlertid, at sagsøgerne lovligt kunne genplante træer med den pågældende placering. Det gøres gældende, at sagsøgerne må dokumentere, at sagsøgerne uden videre vil få tilladelse til at genplante de fællede træer, jf. herved vandløbslovens § 54, stk. 1, sml. eksempelvis med MAD 2012.2376. I den forbindelse skal det bemærkes, at Vestsjællands Familielandbrug ville påklage en eventuel tilladelse givet i første instans under henvisning til, at træerne skader drænet.

at sagsøgerne har pligt til at vedligeholde drænet på sagsøgernes bred af drænet,

at sagsøgerne, på det tidspunkt, hvor Vestsjællands Familielandbrug rettede henvendelse til sagsøgerne for at få dem til at opfylde deres vedligeholdelsespligt i henhold til vandløbsloven, ikke havde vedligeholdt drænet på deres ejendom i henhold til vandløbslovens § 27, stk. 2, tværtimod havde

sagsøgerne fra det dræn/kloakrør, som løber fra sagsøgernes ejendom blot ladet nedsunket sand og grus løbe i drænet, og

- at de sagsøgte af disse grunde skal frifindes
- at sagsøgerne har pligt til at vedligeholde drænet på sagsøgernes bred af drænet, og at træerne under alle omstændigheder ville skulle fældes,
- at at der ikke er tale om "minimum 25 træer", men et væsentligt lavere antal, jf. herved bilag C,
- at sagsøgerne ikke ses at have dokumenteret træernes præcise placering,
- at sagsøgerne, på det tidspunkt, hvor Vestsjællands Familielandbrug rettede henvendelse til sagsøgerne for at få dem til at opfylde deres vedligeholdelsespligt i henhold til vandløbsloven, ikke havde vedligeholdt drænet på deres ejendom i henhold til vandløbslovens § 27, stk. 2, tværtimod havde sagsøgerne fra det dræn/kloakrør, som løber fra sagsøgernes ejendom blot ladet nedsunket sand og grus løbe i drænet,
- at sagsøgerne derfor skal tilkendes et mindre erstatningsbeløb end påstået, idet sagsøgerne under alle omstændigheder havde været forpligtet til at foretage oprensning samt fysiske ændringer af enkelte træer som led i vedligeholdelsespligten af drænet. Sagsøgerne kan således ikke kræve erstatning for hele og ubeskårne træer, når årsagen til, at disse træer var hele og ubeskårne skyldes, at sagsøgerne ikke har iagttaget deres vedligeholdelsespligt i henhold til vandløbsloven,
- at sagsøgerne næppe som tidligere anført ville få tilladelse til at genplante træer med samme placering, og at sagsøgerne derfor ikke skal have "nyt for gammelt", og
- at såfremt retten måtte finde, at sagsøgerne har ret til erstatning, da skal der derfor tages højde for træernes alder, hvor træernes værdi skal beregnes efter en "restværdi" eller værdi som brænde,
- at træernes restlevetid i øvrigt var begrænset, og
- at de sagsøgte af disse grunde skal frifindes mod betaling af et mindre at retten fastsat beløb."

Parterne har under hovedforhandlingen nærmere redegjort for deres opfattelse af sagen.

Rettens begrundelse og resultat

Ansvarsgrundlaget

På baggrund af erklæringen fra skelforretningen og af skønsmand Cs svar på spørgsmål 2 lægger retten til grund, at kun fire af de fældede træer stod på Vestsjællands Familiebrugs grund, at tre af træerne stod i skel, og at resten af træerne og buskene stod på sagsøgernes grund. Det lægges endvidere på baggrund af A2s og Bs forklaringer til grund, at de to naboer ikke tidligere havde talt om træernes placering i forhold til skel.

Uanset at medlemmerne af bestyrelsen i Vestsjællands Familiebrug var overbeviste om, at træerne stod på familiebrugs grund, burde bestyrelsen ved besigtigelsen af hegnet have indset, at det var en mulighed, at de fældede træer stod på sagsøgernes ejendom. Bestyrelsen burde endvidere have indset, at en fældning af hegnet kunne få betydelige konsekvenser for sagsøgerne. Ved ikke at sikre sig, at deres formodning om skellets og træernes placering var korrekt inden, at familiebruget iværksatte fældningen af træerne, findes familiebruget at have handlet ansvarspådragende.

På baggrund af forklaringerne fra B, I, L og M samt det fremlagte beslutningsreferat, er der ikke grundlag for at finde B som formand for bestyrelsen af Vestsjællands Familiebrug selvstændigt erstatningsansvarlig for træfældningen, hvorfor B frifindes.

Erstatningens størrelse

Det fremgår af skønsmand Cs svar på spørgsmål 4, 6 og IF, samt hendes bemærkninger til erstatningsberegningen i erklæring af 20. oktober 2020, at det ikke er muligt at genplante mange store træer så tæt, at man opnår fuldstændig det samme udtryk, som der var, før hegnet blev fældet. Derudover vil en fuldstændig fjernelse af det oprindelige hegn med en gennemgribende jordbearbejdning og en nyplantning være et indgribende tiltag, som vil kræve meget pleje, herunder vanding, og som ikke vil være gavnligt for biodiversiteten i området.

Det fremgår endvidere, at den bedste og hurtigste måde at retablere forholdene på, vil være at bygge på den eksisterende opvækst fra de tilbageværende stød (stubbe). De gamle stød har en selvstændig og stor værdi for biodiversiteten, og en genanvendelse af skud fra de gamle stød vil bevare hegnets gavnlige effekt

på også mikroklimaet, vandbalancen og naturværdierne i et gammelt hegn med asketræer. Ved at bygge et hegn på de gamle stød får man et hegn, der minder om det gamle hegn, og da hegnet består af hurtigvoksende arter, vil hegnet i løbet af overskuelig fremtid blive 8-10 meter høje. Skønsmanden har foreslået, at der for at fremskynde retableringsprocessen kan plantes nogle ekstra træer og buske.

Retten lægger efter parternes forklaringer, skønsmand Cs afhjemling og de under sagen fremlagte fotos til grund, at hegnet har reageret på fældningen ved at skyde igen fra rødderne, at skuddene har god grokraft, og at hegnet flere steder allerede er vokset og har opnået en højde på flere meter.

Som følge af det af skønsmand C anførte om en kombinations-løsning, der tager udgangspunkt i skuddene fra de nuværende stød og med genplantning af enkelte træer og buske samt plejeforanstaltninger af hegnet, finder retten, at Vestsjællands Familiebrug skal betale 175.000 kr. til sagsøgerne. Den af sagsøgerne krævede løsning med plantning af nye store træer til ca. 900.000 kr. findes på baggrund af forholdene på stedet og det af skønsmanden anførte ikke at være en hensigtsmæssig løsning, hverken for biodiversiteten el-ler for retableringen af hegnet.

Vestsjællands Familiebrugs uberettigede fældning af hegnet på sagsøgernes grund har medført en værdiforringelse af sagsøgernes ejendom, som først om nogle år vil være genoprettet, og selv da vil de genopvoksede træer og buske i skønhedsværdi ikke fuldt ud kunne erstatte de fældede træer. Dette tab er ikke fuldt ud erstattet ved, at Vestsjællands Familiebrug er pålagt at betale udgifterne til en retablering af hegnet, og retten finder derfor, at Vestsjællands Familiebrug udover den nævnte erstatning skal betale et skønsmæssigt fastsat beløb på 25.000 kr. som kompensation for de fældede træer.

Vestsjællands Familiebrug skal således i alt betalt 200.000 kr. til sagsøgerne.

Sagsomkostninger

Sagsøgerne har anlagt sag mod Vestsjællands Familiebrug og B med påstand om, at Vestsjællands Familiebrug og han in solidum, subsidiært hver for sig, skal betale erstatning til sagsøgerne. Vestsjællands Familiebrug er med dommen fundet erstatningsansvarlig, og erstatningen er fastsat til 200.000 kr. B er med dommen frifundet.

Vestsjællands Familiebrug skal dermed betale sagsomkostninger til A1 og A2, der efter sagens forløb og det vundne beløb fastsættes til dækning af advokatudgift med 45.000 kr. og af retsafgift med 5.100 kr. A1 og A2 er ikke momsregistreret.

Der har i sagen været afholdt udgifter til syn og skøn med 66.273,40 kr. Vestsjællands Familiebrug skal endelig betale 59.273,40 kr., og sagsøgerne skal endelig betale 7.000 kr.

Da B er frifundet, skal A1 og A2 som udgangspunkt betale sagsomkostninger til B. Retten finder, at der ikke foreligger omstændigheder, der giver grundlag for at fravige dette udgangspunkt, hvorfor A1 og A2 efter sagens værdi, forløb og udfald i sagsomkostninger til B til dækning af advokatudgift skal betale 85.000 kr. B er ikke momsregistreret.

THI KENDES FOR RET:

Vestsjællands Familielandbrug skal til A1 og A2 betale 200.000 kr., hvoraf 125.000 forrentes fra sagens anlæg den 20. december 2018 og 75.000 kr. forrentes fra den 4. august 2020.

B frifindes.

Vestsjællands Familiebrug skal til A1 og A2 sagsomkostninger med 50.100 kr.

A1 og A2 skal til B betale sagsomkostninger med 85.000 kr.

Vestsjællands Familiebrug skal for syn og skøn endelig betale 59.273,40 kr., og A1 og A2 skal endelig betale 7.000 kr.

Beløbene skal betales inden 14 dage.

Sagsomkostningerne bliver forrentet efter rentelovens § 8 a.

ØSTRE LANDSRET
DOM
afsagt den 10. oktober 2023

Sag BS-46526/2021
(22. afdeling)

A2 og
A1
(advokat Stig Nielsen for begge)
mod

B og
Vestsjællands Familielandbrug
(advokat Karen Kastholm Romundstad (prøve) for begge)

Retten i Holbæk har den 22. november 2021 afsagt dom i 1. instans (sag BS-50982/2018).

Landsdommerne Karen Hald, Malou Kragh Halling og Lasse Bødker Grymer (kst.) har deltaget i ankesagens afgørelse.

Det er oplyst, at Vestsjællands Familielandbrug har opfyldt byrettens dom.

Påstande

A2 og A1 har som konsekvens af, at Vestsjællands Familielandbrug har opfyldt byrettens dom, nedlagt endelig påstand om, at B og Vestsjællands Familielandbrug in solidum, subsidiært hver for sig, skal betale 691.856 kr., hvoraf 541.856 kr. forrentes fra den 4. august 2020, og 150.000 kr. forrentes fra den 15. januar 2021.

Subsidiært skal B og Vestsjællands Familielandbrug in solidum, subsidiært hver for sig betale 336.900 kr. med renter fra den 4. august 2020, mere subsidiært et mindre beløb efter landsrettens skøn.

B har principalt påstået stadfæstelse, subsidiært betaling af et mindre beløb end påstået af modparten fastsat efter landsrettens skøn.

Vestsjællands Familielandbrug har principalt påstået frifindelse, subsidiært betaling af et beløb mindre end 200.000 kr. fastsat efter landsrettens skøn med tillæg af renter, mere subsidiært stadfæstelse og mest subsidiært betaling af et mindre beløb end påstået af modparten fastsat efter landsrettens skøn.

Supplerende sagsfremstilling

A2 og A1 har for landsretten indhentet supplerende syn og skøn ved C, som den 13. april 2023 har afgivet erklæring, der navnlig er sålydende:

”Spørgsmål 7:

Skønsmanden bedes besigtige ejendommen på ny og skønsmanden bedes besigtige og konstatere, hvordan de enkelte stød udvikler sig vækstmæssigt i henholdsvis træer og buske. Skønsmanden bedes således beskrive levedygtigheden og vækstpotentialet for hver enkelt af de eksisterende stød, herunder om de ses påvirket af eksempelvis sygdomsangreb eller menneskelig indgriben opstået efter fældningen den 19. september 2018.

Ved besvarelsen bedes skønsmanden bruge samme metode, som i svaret på spørgsmål 1, således at beskrivelsen af stødene referer til placeringen i diagrammet i svar på spørgsmål 1.

På baggrund heraf bedes skønsmanden oplyse om gennemgangen giver anledning til at revurdere eller fastholde sin mundtlige afhjæmning for byretten vedrørende genanvendelse af de eksisterende stød og skønsmanden bedes oplyse hvor mange og hvilke stød, der ville kunne genanvendes. Skønsmanden bedes endvidere oplyse, hvorvidt der er stød, som ikke vil kunne genanvendes og i bekræftende fald, hvor mange og hvilke.

På baggrund heraf bedes skønsmanden oplyse om gennemgangen giver anledning til at revurdere eller fastholde prisen for den kombinationsordning som skønsmanden har beskrevet for byretten i sin afhjæmning.

Svar på spørgsmål 7:

a. Levedygtighed og vækstpotentiale

Ved gennemgangen 16. marts 2023 blev hvert enkelt stød (træstub) eller grupper af stød fra tidligere fremvækst omkring tidligere nedskårne

træer bedømt og fotograferet enkeltvis (71 punkter i alt). Billederne er vedlagt i bilag B i en zip-fil i lav opløsning. Hegnet blev fældet 19. september 2018 efter sommertørken (årsnedbør 467 mm) til en stød højde på ca. 30 cm, og efterfølgende blev der gravet en grøft langs hegnet mod nord på matrikel Herved blev træernes rødder kappet af tæt på stammerne, og disse rødder kunne ikke efterfølgende optage vand og næring til brug for træernes genvækst.

Efter de fire vækstsæsoner 2019 – 2022 (årsnedbør 693 mm, 554 mm, 578 mm og 512 mm) kunne det konstateres, at der har været genvækst fra flertallet af stødene eller der er sat rodskud i umiddelbar nærhed af stødet (ses hos elletræerne), jævnt fordelt over hele det linjeformede areal. En gennemgang af hver enkelt registrering findes i 'Bilag A Registrering af træer version 13. april 2023'. To tredjedele af stødene havde nu mindst et, men ofte 5-10 eller flere skud med en højde på (2 -) 3 – 4 meter for ask. Højdevæksten i tjørn og hylde varierede lidt mere, men nåede også højder på 2 - 3 m i flere tilfælde.

Væksten forventes at fortsætte under nogenlunde normale klimaforhold som årene 2019 - 2022. Der forventes ikke yderligere skud fra de døde stød. Asketræerne forventes at fortsætte denne vækstrate på ca. 50 - 70 cm per år i højden, hvis de forbliver sygdomsfri. De skud på et mindre antal træer (mellem 110 og 120 m fra skelpæl v), der har meget omfattende haregnav, heraf nogle i hele skuddets periferi, vil måske dø eller få langsommere vækst.

... [diagram]

Figur 1. Fordeling af stød (diameter på y-aksen) med og uden levende genvækst langs hegnet målt fra vest mod øst (meter), oftest af højden 3 – 4 meter. Tegnforklaring: a, A – ask, h – hylde, t – tjørn, æ, Æ – elletræ (rød-el).

I alt 20 stød fremstår døde, heraf 17 af arten ask, hvoraf fire har diammetre fra 50 til 80 cm og dermed udgør den ældre del af hegnet (Figur 1 og Bilag A ver. 13 april 2023). De øvrige døde stød er en birk, en hylde og en tjørn. Der er levende skud fra 51 stød. Tre mindre stød kunne ikke umiddelbart identificeres.

Der er levende planter i næsten alle afsnit på 10 meter, på nær stykket fra 40 – 50 m, 60 – 70 m og 80 – 90 meter. Her er der lys og plads til at plante nyt. Flere steder er det sådan, at hvis et ældre stød er dødt, er der levende skud i umiddelbar nærhed, som kan overtage pladsen med tiden.

... [foto]

Billede 2500 Asken i skel ved 14.5 meter. De største højder på nye skud er skønnet til 4 – 5 meter. Landmålerstokker er 1,6 meter høj.

b. Sygdomsangreb

Enkelte steder (fx ved 43,8 m) blev det konstateret, at nye skud af ask var udtørrede, dvs. døde. Da bedømmelsen skete 16. marts før træerne skulle springe ud, blev det undersøgt om vækstlaget under barken var grønt eller ikke, ved at skrabe i barken. Det kunne ikke konstateres på

dagen, om de nye, tørre skud var døde af sygdommen asketoptørre (*Hymenoscyphus fraxineus*), som over en årrække vil kunne medføre asketræernes død. Der kan heller ikke etableres en forbindelse mellem fældning af træerne og en evt. forekomst af plantesygdommen, som findes udbredt over hele Danmark. Et ældre billede af hegnet fremlagt af sagsøger tidligere viste på afstand et tæt, grønt sundt udseende hegn.

Det er almindeligt, at der ikke sker genvækst fra alle stød efter nedskæring og rodbeskæring af træer, selvom det er arter, der tåler nedskæring. Det vurderes, at andelen af genvækst fra stød observeret efter fire vækstsæsoner er normal. Forekomsten af døde skud og manglende ud-spring af top-skud skal observeres i maj/juni 2023, hvor det er lettest at identificere tegn på sygdommen. Hvis den kan konstateres, må observationen af sygdommen fortsættes i de kommende år for at konstatere omfanget og virkningen på asketræernes sundhed.

c. Menneskelig indgriben

Det blev konstateret, at der var kørt med slåmaskine i kanten af jordvejen langs hegnet. Herved var enkelte selvsåede tjørn blevet skåret ned. Der var kappet op ved afklip af enkelte grene på enkelte asketræer for at holde vejen fri for grene, men der var ikke klippet top-skud af. Den videre vækst i højden er ikke blevet hindret. Det vurderes, at slåning og klip kan betegnes som almindelig vedligeholdelse af passagen via jordvejen.

d. Genanvendelse af stød

Alle stød har for nuværende en biologisk funktion, både de levende og de døde. De levende stød er vokset op til højden (2 -) 3 – 4 (- 5) meter jævnt fordelt langs hegnet, så man igen har fornemmelsen af en fysisk afgrænsning mellem de to matrikler. Det levende hegn er en biotop for vildtet, der kan søge ly og føde, og for andre pattedyr som mus, der er fødegrundlag for rovdyr.

De døde stød bliver nedbrudt langsomt af saprotrofe svampe, dvs. svampe som udelukkende lever af dødt ved. Stødene vil med tiden også være levested for insekter, som lever i dødt ved. De fungerer som kulstoflager, hvor atmosfærisk CO₂ optaget ved væksten kun frigives langsomt til atmosfæren ved forrådnelsen. Svampene angriber ikke de nye, levende skud. (artsidentifikation pba billede: Seniorforsker Iben Margrethe Thomsen).

... [foto]

Billede 2514 broget læderporesvamp – lever af og på dødt ved.

... [foto]

Billede 2550 puklet læderporesvamp – lever af og på dødt ved.

Når det gælder buske, særligt den store gamle tjørn (109.8 m), var den vurderet som levende i 2020, men var nu død, men med kraftige nye, levende robskud i umiddelbar nærhed. Den har stået i skygge af aske-træer, og kan derved have været meget skyggepræget eller udskygget og med vigende vitalitet, da den blev fældet.

Der er kommet flere skud fra de levende stød, end der umiddelbart skal bruges for at etablere det nye hegn. En del af dem er fødegrundlag for hare og mus, der på den måde kan være skadevoldere på de nye træer, men som også give udtynding. Man kan evt. vælge at sætte **hareværn** (hønsenet, plastikspiral el. lign.) på et mindre antal skud langs hegnet. Disse skud giver man samtidig plads ved at fjerne de nærmeste konkurrerende skud ved afklipping. Afklipping for at tynde ud kan vente, til forholdene omkring asketoptørre er klarlagt. IGN kan tilbyde at vurdere, om træerne er ramt af asketoptørre, når forholdene er til det.

e. Vurdering af kombinationsløsning omtalt ved afhjemling og beløbsramme

Det kan endnu ikke konstateres, om asketræerne er under begyndende angreb af asketoptørre, og hvor lang tid, der i givet fald vil gå, før træerne evt. dør af sygdommen. Det kan derfor anbefales, at man sikrer sig andre muligheder for bevarelse af hegnets karakter ved indplantning af nye træarter og buske, der skaber ly og bundlæ. Dette kan også være til gavn for dyrelivet, der får adgang til flere fødeemner fordelt over året. Det kan være arter, der er relevante for egnen, og samtidig arter, der ikke har langtrækkende og meget vandsøgende rødder. Det sidste har været et problem for drænene på matrikel ..., hvor der har været indvækst af rødder gennem mange år.

Det anbefales at vælge et lille antal træer, måske op til 12 stk, der størrelsesmæssigt kan passes ind i den eksisterende opvækst af nye skud af ask, så hegnet fremstår harmonisk. Det vil sige, at man kan plante højstere (1,5 - 2 meter høje) eller mindre træer på to - tre meter på de åbne partier, eller hvor der ellers er plads og lys. Det vil lette plantningen, at plantehullet kan bores eller graves maskinelt uden at skade den eksisterende bevoksning.

Træerne skal efter plantning vandes ved behov og beskyttes med harenet om stammen (hvis det er ask eller et frugttræ) og et vildthejn på 1,40 m i en ring om hvert plantet træ, evt. suppleret med en busk som kan skabe bundlæ. Hvis man vælger mindre barrodsplanter (dvs. ikke en klump i en potte), er det muligt, at planterne kan klare sig helt uden vanding, det afhænger af nedbøren i de første par vækstsæsoner. Der kan dækkes af med en ukrudtsmåtte af plantefibre (fx tree mat), og der skal håndluges om træerne uden at barken beskadiges (dvs ikke græstrimmer), hvis der kommer meget græs og andet ukrudt om træet.

Det vurderes, at en sådan supplerende plantning og pleje af træer og buske kan gennemføres inden for den beløbsramme på 175.000 kr, der blev fastsat i byretten.

Man kan vælge at sprede risikoen for tørke, sygdom og skadevoldende dyr ved at fordele indplantningen over flere år.

Hvis man ikke vil have for meget vedligeholdelsesarbejde med udtynding og grovere opkapning af de store træer, skal man vælge mindre træer og buske, der kan opkappes lodret med maskine.

Artsforslag, der spreder risikoen i fht. negativ påvirkning af sundheden i den eksisterende vegetation som følge af plantesygdomme og effekter af et varmere klima

Eg (*Quercus robur*) – en meget robust hjemmehørende træart, der udvikler sig til kuppelformede landskabsmonumenter og som kan blive meget gammel og har mange arter tilknyttet. Den tåler både opkapning og rodbeskæring, så passage på vejen (mat 18a) og arbejdshøjden på marken (mat 4aæ) kan bevares.

Navr (*Acer campestre*) – hjemmehørende art på næringsrig lerjord, der med tiden udvikler sig til et lille træ på 5 – 10 meters højde.

Lind (*Tilia cordata*) – en mere skyggende art, med en stor og buskekrone som vil tage meget plads. Kan beskæres kraftigt, formes og skyder igen hvert år. Blomsterne er fødekilde for insekter.

Almindelig Røn (*Sorbus aucuparia*) – et mindre træ op til 10 meter med hvide blomster og røde frugter i klaser, som er fødekilder for fugle mm.

Skovabild (*Malus sylvestris*) – et lille hårdført træ til skovbryn på næringsrig jord med sure æbler til vildtet.

Hassel (*Corylus avellana*) – flerstammet busk eller lille træ op til 5-7 meter, som tåler gentagen nedskæring og udtynding. Spiselige nødder.

Mirabel (*Prunus cerasifera*) – et lille træ, der tåler beskæring, og som har spiselige stenfrugter, der giver føde til mus og fugle.

Kvalkved (*Viburnum opulus*) - en blomstrende busk med bær i klaser og rødt efterårsløv. Findes naturligt i skovbryn. Bærrene spises af fugle, men er giftige for mennesker.

Benved (*Euonymus europaeus*) – en busk til skovbrynet med smukke røde bær, som er fødekilde for rådyr og fugle.
..."

Der er endvidere for landsretten fremlagt yderligere et antal fotos navnlig af det omhandlede hegn samt dokumentation for opfyldelse af byrettens dom i umiddelbar forlængelse af afsigelsen.

Forklaringer

A2, A1, B, I, H og C har afgivet supplerende forklaring. L og M har endvidere afgivet forklaring.

A2 har forklaret blandt andet, at det rettelig var i september 2018, han talte med B om træerne. Det var i den forbindelse, B fortalte ham, at træerne tilhørte A1 og ham. Da han talte med B om fældning af træerne, drøftede de ikke, at træerne stod på deres grund. B

spurgte om lov til at fælde træerne, og han svarede, at træerne ikke måtte fældes. Han spurgte ind til planerne for fældningen. De havde ikke tidligere talt om, at der var problemer med drænet. Han var på arbejde, da træerne blev fældet, så han har ikke taget fotos af fældningen. Han kontaktede B telefonisk, straks han hørte, at træerne var ved at blive fældet. B fortalte, at træerne allerede var fældet. Han mener, at han kontaktede B mellem kl. 12 og 14 den pågældende dag. De talte kun kort sammen i telefonen. Han henviste i den forbindelse ikke til sin tidligere samtale med B, hvor han havde sagt nej til fældningen. Han bad ikke sin medarbejder, J, om at gøre noget. Han blev helt paf. J kører i en bil magen til hans, da det begge er firmabiler. Han talte også med A1 i forbindelse med fældningen, men bad heller ikke hende om at gøre noget. Han var hjemme fra arbejde kl. 15-15.30. B kom først senere. Han tog ikke kontakt til B på det tidspunkt. Ejendommen har mistet en stor del af sin herlighedsværdi som følge af fældningen. De ser nu direkte over på et slagteri. Det havde også en betydning, at de nu fældede træer var høje og flotte at se på. I fald han og A1 får erstatning, vil de plante nye træer, så de kan undgå udsynet til slagteriet. De fremlagte fotos af hans og A1s mark og det i sagen omstridte hegn er taget i 2016. Der er også fremlagt et foto, hvor man se de fældede træer ligge på marken. Han eller A1 har taget de fotos, der viser den strækning, hvor træerne stod. Man kan heraf også se slagteriet (hvide og røde bygninger) og solcellemarken. To af de fremlagte fotos er taget fra deres ejendom, halvvejs mellem skel og hus, på marken til højre for deres indkørsel. Det sidste foto er taget tættere på skel. De pågældende fotos er taget sidst i juni 2023. Man kan se, at der endnu ikke er vokset træer op, men kun buske i forskellige højder. Der er meget store huller mellem den bevoksning, der reelt er på vej til at blive træer, og den der består af lave buske. Der er ikke noget af beplantningen, der ligner høje træer svarende til dem, der var, før hegnet blev fældet. De har have både til højre og venstre for deres indkørsel. Man vil kunne se den fældede strækning fra deres hus og have. De havde også udsyn til solcellemarken før fældningen. På de fremlagte fotos af indkørslen til deres ejendom kan man skelne stuehuset. Transformatorstationen er placeret lige ved deres indkørsel. Den skygge, man kan se på et af de fotos, han tog i juni 2023, er af transformatorstationen. De er glade for at bo på ejendommen og har ikke planer om at sælge. Han holder af at gå på jagt, og dyrelivet betyder noget for ham.

A1 har forklaret blandt andet, at de fældede træer var meget smukke, og at hendes og Johans ejendom har mistet herlighedsværdi efter fældningen. Hun vil gerne have, at de eksisterende stubbe bliver fjernet, og at der i stedet plantes nye træer. Den pågældende dag, hvor træerne blev fældet, så hun ikke noget, der afveg fra normalen. Hun kan ikke huske, om der var nogen på markerne. Når der er blade på træerne, kan man se kun se lidt af slagteriet. Om vinteren kan man se det hele, herunder en stor lampe der lyser

direkte ind i deres køkken. Sådan oplevede de det ikke, da der var høje træer i skellet, selvom der heller ikke var blade på dem om vinteren.

Hun holdt ikke stille i sin bil den pågældende dag, træerne blev fældet, men det er rigtigt, at hun kørte i en sort bil. Hun bemærkede ikke, at der holdt en traktor med et spil aftenen inden fældningen. A2 ringede til hende og sagde, at J havde ringet og fortalt, at fældningen var i gang. Hun overvejede kort at køre hjem, men tænkte, at det ikke ville nytte noget. Deres indledende krav på 125.000 kr. var baseret på advokatens råd, da de på daværende tidspunkt ikke vidste, hvad omkostningerne til retablering ville blive.

B har forklaret blandt andet, at han ikke for byretten har forklaret, at A2 stoppede i sin bil og tog billeder, da der var fældet 24 træer. Han ved ikke, hvem det var, der tog billeder. Han har været formand i Vestsjællands Familielandbrug siden 2016. Han er kommet på forsøgsmarken to til tre gange om ugen siden 1997. Træerne i skellet stod placeret med en afstand, så der mellem stammerne var udsyn til slagteriet. Der har været problemer med vand på marken siden 2010.

Han talte med A2 om fældning af træerne allerede i 2015, da A2 og A1 flyttede ind. Han talte meget med A2 herefter, da de blandt andet gik på jagt sammen. De talte ofte om, at træerne skulle fældes. Det var flere gange om året. Han foreslog blandt andet, at A2 og A1 skulle plante et læhegn på deres egen grund, da A2 var ked af, at træerne skulle fældes. Det er hans klare opfattelse, at A2 vidste, at træerne skulle fældes på grund af drænet. Han kontaktede A2 og bad om lov til at lægge træerne på deres mark efter fældningen. A2 sagde på et tidspunkt, at han syntes, det var ærgerligt, at træerne skulle fældes, men at det var i orden, at de blev lagt på hans mark. Han har ikke orienteret de øvrige i bestyrelsen om samtalen med A2.

Den tidligere ejer af A2 og A1s ejendom havde på et tidspunkt kontaktet ham telefonisk og anmodet om, at nogle vindvæltede træer skulle fjernes med det samme. Det er udtryk for, at den tidligere ejer var af den opfattelse, at læhegnet lå på Familielandbrugets grund.

A2 og A1 har hverken op til eller under fældningen gjort noget aktivt for at hindre den. A2 har heller ikke opfordret til, at de sammen kunne løse problemet med drænet. Han vil som privatperson ikke kunne beslutte at fælde træerne. De træer, der blev kørt hjem til ham, var Familielandbrugets egne træer. Han kom til stede under fældningen allerede kl. 7 om morgen og tog derfra kl. 8.30. Han havde først kontakt med A2, da han spurgte A2, om oprydningen var i orden, hvilket A2 bekræftede. Det var først i november 2018, han blev opmærksom på, at A2 og A1 ikke var enige i fældningen.

Det foto af skellet, hvor man kan se slagteriet, som A2 har taget, kan ikke være taget i sommeren 2023, da man kan se, at der er dyrket hvede på marken, og han ved, at der i sommeren 2023 blev dyrket raps på den mark. Han har fremlagt nogle fotos, der er taget i slutningen af juni 2023 og som viser, hvor højt træerne er vokset. Efter hans opfattelse kan der kun være et ganske "sporadisk kig" fra A1 og A2s stue over mod slagteriet.

Der er endnu ikke kommet nogen løsning på udfordringerne med drænet. Han har det meget svært med at være stævnet personligt. Han er 60 år og har været medlem af bestyrelsen siden 1985. Det kan godt passe, at han var næstformand, da A2 og A1 købte deres ejendom i 2015. Han har ikke haft en samtale med A2 om at beskære hegnet. Han bestrider også, at den tidligere ejer har sagt, at han ikke ønskede hegnet beskåret. Han husker ikke, hvornår eller hvem der fik idéen om at fælde træerne. Familielandbruget har haft kontakt til kommunen vedrørende omlægning af drænet, men ikke vedrørende fældning af træerne. Familielandbruget har passet og plejet både træer og dræn. Det var foreningens opfattelse, at træerne tilhørte Familielandbruget, hvilket var årsagen til, at han ikke kontaktede nogen om fældning af træerne.

Han flyttede de fældede træer med sin rendegraver. Det var K, der bestilte M til at fælde træerne. Han var ikke til stede, da K kontaktede M. Han havde mødt M tidligere i anden sammenhæng, men vidste ikke, at det var ham, K havde entreret med. Der er ikke noget træ, der er blevet kørt væk. Planen var, at de fældede træer skulle køres ud til ham, så marken kunne blive dyrket. Han ved ikke, hvad han skulle bruge træet til. Han fyrer med flis, men har ikke noget skovningsudstyr, så han kan ikke selv lave flis. Han driver skovdrift. Han ved ikke hvor mange penge, foreningen har i dag.

I har forklaret blandt andet, at der har været problemer med afvanding af marken i flere år. Vandet kommer fra flere forskellige matrikler. Afvandingen sker opstrøms. Foreningen havde drøftet problemet med drænet med A2 og A1 flere gange, men der gik lang tid, før problemet blev løst. Han kom på Familielandbrugets mark en til to gange om året. Det var bestyrelsens beslutning, at træerne skulle fældes. Beslutningen er blevet godkendt på en efterfølgende generalforsamling. Han kan ikke huske, hvem der fik idéen om, at træerne skulle fældes. Han kan ikke huske, om B har fortalt ham om en telefonsamtale med A2. Han ved ikke hvor mange penge, foreningen har.

H har forklaret blandt andet, at det alene er den omstændighed, at beplantningen skærmer for udsynet til slagteriet, der har betydning for hans vurdering af tab af herlighedsværdi. Det har ikke nogen betydning, hvilken type træer der er tale om, eller om beplantningen består af henholdsvis træer og

buske eller alene træer. Man kører ikke langs det fældede hegn, når man kører mod A2 og A1s hus. Derfor er der ikke nogen stor æstetisk værdi forbundet med typen af de træer, der skærmer for udsynet til slagteriet. Frit udsyn betyder, at man fortsat kan se slagteriet som nabo. Der er også frit udsyn i det tilfælde, hvor der er huller i beplantningen, og dermed kun delvist udsyn. Den beplantning, der er nævnt i skønsrapporterne, afskærmer ikke fuldstændig for udsynet. Der er udsyn fra nordsiden af haven og fra huset.

Han besøgte ejendommen i december 2020. Fotoet, der er taget i juni 2023 fra indkørslen til As ejendom, viser stuehuset og haven. Da han besøgte haven, var der et kig i nordøstlig retning fra haven mod slagteriet, hvor der var frit udsyn. Der er frit udsyn på det foto, der viser slagteriet set fra As mark. Den beplantning, der fremgår af dette foto, skærmer ikke for udsyn til slagteriet. Det er hans vurdering, at beplantningen skal være 2,5-3 meter høj, hvis udsynet fra haven skal skærmes, og lidt højere, hvis man skal skærme udsynet fra 1. sal. Han kan ikke udtale sig om den præcise højde. Hans vurdering ville ikke blive ændret af, at der kun var udsyn fra 1. sal. At der kommer lys fra slagteriet, der kan ses i As køkken, er udtryk for, at der fortsat ikke er en tilstrækkelig afskærmning. Han har ikke været på ejendommen, siden han foretog sin vurdering. Ejendommens værditab er som nævnt alene afhængig af, om der er sket en afskærmning mod slagteriet, så i det omfang de nye stød i skellet lever op til dette krav, vil det påvirke hans vurdering. Man kan se på de fremlagte fotos af As indkørsel, at træerne i indkørslen har større spredning, end træerne i skellet havde.

C har vedstået sin supplerende skønsrapport af 13. april 2023 og har forklaret blandt andet, at det rettelig var et elletræ, der var ca. 100 år gammelt.

Det er korrekt, som det fremgår af de flybårne scanningsdata fra 2014-15, at der fra den vestlige skelpæl ikke var nogen beplantning de første 7,4 meter. Den første gruppe af træer, der fremgår yderst til venstre på ortofotoet baseret på de flybårne scanningsdata, var placeret på Familielandbrugets jord. Den næste gruppe af træer stod i skel. I det omkostningsestimat hun har udarbejdet, har hun taget udgangspunkt i de træer, der entydigt tilhørte matrikel ..., dvs. As ejendom. De flybårne scanningsdata er en virkelighedstro 3D-gengivelse af den beplantning, der var i 2014/2015, og man kan herudaf se, at der også dengang var steder i hegnet, hvor der ikke var træer.

Hendes beregning af prisen på asketræer er baseret på træernes alder og tykkelse. Hun har taget udgangspunkt i et træ med en stamme på 35-40 cm. Kari-ses tilbud, hvorefter asketræerne er prissat billigere, kan være baseret på træer med en mindre stamme. Træer, der er vokset op som solitære træer, har en anden krone end de træer, der er vokset op med løbende tilpasning til nabotræer.

Det samme gør sig gældende med buske. Hvis man derfor planter planteskoletræer, vil de efterfølgende skulle tilpasse sig hinanden, før man kan få det samme udtryk som et tæt skovbryn. Det vil kunne tage op til 20 år, eftersom træerne skal tilpasse deres krone samtidig med, at de skal sætte grene længere nede på stammen. Ved plantning af meget høje træer vil det være nødvendigt med en forankring i jorden i form af barduner. Bardunerne vil skulle række nogle meter ud til hver side af træet. Plantepladsen er ca. 1½ meter bred, så det er svært at se, hvor man skal få plads til barduner. Bardunerne vil formentlig skulle være der i nogle år. Det afhænger af rodnettets styrke. Man vil samtidig kunne plante mindre planter ved siden af træerne.

De fotos, der efter det oplyste er taget af hegnet denne sommer, viser, at træerne er sunde og har haft en god vækstsæson. Træerne er formentlig vokset en meter i år. Hun vil tro, at træerne skal være mindst 4 meter høje, før de vil dække for udsyn til slagteriet, da både As hus og slagteriet er placeret 2 meter højere end træerne. Hvis træerne også skal dække for udsyn til slagteriet, når man befinder sig på 1. etage i As hus, skal de være tilsvarende højere.

Plantes hurtigvoksende træer som eksempelvis ask, vil de på under 10 år kunne dække for udsyn til slagteriet. Det vil tage 20-40 år, før asketræerne vil få samme udtryk, som de træer, der blev fældet. Asketræer vokser ½-1 meter om året. Den mest autentiske måde at retablere hegnet på er ved at bevare den hidtidige beplantning og tilføje yderligere træer, hvor der er "huller". Det vil være en såkaldt kombinationsløsning, som det fortsat er hendes opfattelse, vil koste ca. 175.000 kr.

Hegnet repræsenterer et flere hundrede år gammelt økosystem. Ved helt ny beplantning vil det betyde, at dyrenes levesteder forsvinder. Der er et enkelt sted i hegnet, hvor der er opstået et nyt hul sammenlignet med den tidligere beplantning. Her vil man kunne plante et hurtigvoksende asketræ i samme størrelse som de øvrige træer. Ser man på hegnet i sin helhed, er der god vækst på ca. halvdelen af det. Hvis man ønsker det samme landskabsæstetiske udtryk som tidligere, er det en anden vurdering. En reablering af hegnet i form af plantning af de størst mulige træer og buske, som udbydes i planteskoler, jf. hendes svar på spørgsmål 8 i skønserklæringen af 4. maj 2020, vil ikke medføre det samme landskabsæstetiske udtryk, da der vil mangle en masse buske, der skal dække bunden, og da træerne vil være vokset op som solitære træer, der ikke har taget aftryk af hinanden, og hvor der derfor vil være gennemkig mellem stammerne. Solitære træers vækst er vanskelig at spå om, da det afhænger af, hvor godt træerne tilpasser sig det nye sted. Det er meget svært at plante store træer i åbent land, fordi de vil være udsat for sol og storm. Det kan tage op til 20-40 år, før træerne er vokset hen mod hinanden. Det er ikke noget godt valg.

Det kan gå hurtigere end 20-40 år, hvis man bibeholder de træer, der allerede nu er godt på vej. De tilbud på reetablering, der er indhentet i sagen, er baseret på det helt samme oplæg. Der kan være forskel på udgifterne til pladsrydning og vanding. Det er ikke unormalt med en sådan prisforskel. Tilbuddene skal forhøjes med et beløb svarende til den generelle prisstigning i samfundet på 15% siden 2020-21. Det gælder også for prisforslaget på 175.000 kr.

Det er hendes opfattelse, at kombinationsløsningen er at foretrække. Det skyldes blandt andet pladsforholdene på stedet og de omstændigheder, at der indtil videre har været en succesfuld genetablering, at en kombinationsløsning indebærer en større grad af autenticitet, og at træerne ser sunde ud og ikke viser tegn på asketoptørre, som slår asketræer ihjel. Der er ikke garanti for, at man kan skaffe store resistente asketræer. Man kan i stedet plante nogle andre arter for at opnå en risikospredning. Prisen vil være den samme. For at opnå et flerstammet udtryk, kan der eventuelt plantes fem til seks træer i 2 meters højde, som bør hegnes ind for at hindre dyr i at ødelægge træerne. Disse træer kan i så fald udfylde de huller, der måtte være i hegnet.

L har forklaret blandt andet, at han fortsat er medlem af bestyrelsen i Vestsjællands Familielandbrug. Han kan ikke huske, hvor længe foreningen har oplevet problemer med vand på marken, men det er i hvert fald fra nogle år forud for 2018. Han husker ikke, om problemet blev drøftet forud for 2018. Han ved ikke, om A2 og A1 var bekendt med problemet med drænet. Han ved ikke andet, end at bestyrelsen gav B bemyndigelse til at gå videre med sagen og tale med A2 om fældning af træerne. B skulle tale med A2 som nabo. Det var ikke for at spørge om lov, da det var foreningens opfattelse, at træerne stod på Familielandbrugets grund. Forsøget, som Familielandbruget udfører på marken, er meget vigtigt og vil drukne, hvis ikke der sker fornøden afvanding. Bestyrelsen har også efterfølgende stået ved beslutningen om fældning af træerne. Han ved ikke, hvem der fik idéen til fældningen. Han har ikke kendskab til foreningens økonomi.

M har forklaret blandt andet, at han fik oplyst, at træerne skulle fældes på grund af et dræn, der var stoppet. Han parkerede traktoren i den østlige ende af marken aftenen forinden. De var tre mand om at fælde træerne. De ankom i to køretøjer og parkerede ved siden af transformatorstationen ved As indkørsel. Han ankom kl. 6.30. Bilerne holdt parkeret samme sted hele dagen. De fældede først træerne i den vestlige ende af marken, hvilket er lige til venstre for indkørslen til As gård. Et traktorspil fikserer træet, så det kan vælte i den rigtige retning. Den stationcar, han så holde stille i ca. 10 sekunder, kom fra As gård. Han havde fældet tre til fire træer på det tidspunkt. Han var nok ca. 50 meter fra bilen. Han lagde ikke mærke til andre biler i løbet af dagen. Der var heller ikke nogen, der henvendte sig til dem. Han ville have

ringet til B, hvis nogen havde bedt ham om at indstille fældningen. Det er K, der tager sig af faktureringen. Det var B, der gav ham opgaven. K var med. B fortalte ham, at træerne skulle bruges til flis. B kom først lidt efter, de var startet med at fælde træerne.

Anbringender

Parterne har i det væsentlige gentaget deres anbringender for byretten.

Landsrettens begrundelse og resultat

Af de af byretten anførte grunde tiltræder landsretten, at B frifindes.

Endvidere tiltræder landsretten af de af byretten anførte grunde, at Vestsjællands Familielandbrug i overensstemmelse med den af skønsmand C anførte kombinationsløsning skal betale en erstatning på 175.000 kr. til A2 og A1. Bevisførelsen for landsretten kan ikke føre til en anden vurdering.

Som anført af byretten har Vestsjællands Familielandbrugs uberettigede fældning af hegnet medført en værdiforringelse af A2 og A1s ejendom, som først om nogle år vil være genoprettet. Herefter og som følge af ulemperne ved, at der fra A2 og A1s ejendom i en periode vil være udsyn til det nærliggende slagteri, tiltræder landsretten desuden, at Vestsjællands Familielandbrug yderligere skal betale en skønsmæssig erstatning herfor på 25.000 kr. Bevisførelsen for landsretten kan ikke føre til en anden vurdering.

Landsretten stadfæster derfor byrettens dom.

Efter sagens udfald skal A2 og A1 i sagsomkostninger for landsretten til dækning af udgifter til advokatbistand betale 60.000 kr. inkl. moms til B og 40.000 kr. ekskl. moms til Vestsjællands Familielandbrug. Ud over sagens værdi er der ved fastsættelsen af beløbet til advokat taget hensyn til sagens omfang og forløb, samt at de indstævnte har været repræsenteret af den samme advokat.

A2 og A1 skal endelig afholde udgifterne til syn og skøn for landsretten.

THI KENDES FOR RET:

Byrettens dom stadfæstes.

I sagsomkostninger for landsretten retter skal A2 og A1 inden 14 dage betale 60.000 kr. til B og 40.000 kr. til Vestsjællands Familielandbrug. Beløbene forrentes efter rentelovens § 8 a.